

สิทธิมนุษยชน

เส้นทางสู่สันติประชาธรรม

เสนห์ จามริก

Human Rights

A Path Towards Santi Pracha Dhamma

Saneh Chamarik

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สิทธิมนุษยชน

เส้นทางสู่สันติประชาธรรม

Human Rights: A Path Towards Santi Pracha Dhamma

เสนห์ จามริก
Saneh Chamarik

จัดพิมพ์โดย

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สิทธิมนุษยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม

ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก

Human Rights: A Path Towards Santi Pracha Dhamma

Professor Saneh Chamarik

ชุด การส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน

ชุดที่ ๔ พิมพ์ครั้งที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๕

จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ชุดที่ ๔ พิมพ์ครั้งที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๘

จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๔๒๒ ถนนพญาไท (ใกล้สะพานหัวช้าง)

เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐

ตู้ ปณ. ๔๐๐ ปณจ.รองเมือง กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

โทรศัพท์ / โทรสาร ๐-๒๒๑๙-๒๙๔๐

โทรศัพท์เพื่อร้องเรียน ๑๓๗๗

WWW.nhrc.or.th

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

เสน่ห์ จามริก.

สิทธิมนุษยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม.- - กรุงเทพฯ,
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

๖๘ หน้า

๑. สิทธิมนุษยชน. I. ชื่อเรื่อง

๓๒๓

ISBN : 974-90648-2-8

อภิธาน

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๑๙๙ และมาตรา ๒๐๐ และพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ โดยมีคณะกรรมการ ๑๑ ท่าน ทำหน้าที่ในการรับเรื่องร้องทุกข์ และตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนทำการไกล่เกลี่ยหรือเสนอมาตรการในการแก้ไขที่เหมาะสมอีกทั้งมีหน้าที่ต้องเสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมายต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ภารกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การส่งเสริมการศึกษาวิจัย และการเผยแพร่ความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน

เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในสังคมไทยถึงหลักการ แนวคิด ตลอดจนแนวทางในการปฏิบัติด้านสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวาง สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงได้จัดพิมพ์หนังสือชุดการส่งเสริมความรู้ด้านสิทธิมนุษยชนขึ้นและหนังสือ "สิทธิมนุษยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม" เป็นหนึ่งในหนังสือชุดการส่งเสริมความรู้ดังกล่าว โดยได้รับความอนุเคราะห์จากโครงการจัดพิมพ์คปไฟ มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนาและศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ มอบต้นฉบับให้นำมาจัดพิมพ์เผยแพร่

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติหวังเป็นอย่างยิ่งว่าสาระจากหนังสือเล่มนี้จะมีส่วนสร้างเสริมวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยไม่มากก็น้อย จนในที่สุดวิถีชีวิตของผู้คนในแผ่นดินนี้เป็นวิถีชีวิตแห่งความเอื้ออาทรต่อมนุษยชาติ ตลอดจนให้ความเคารพต่อคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะต่อคนเล็กคนน้อยในสังคมไทย

สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๑๙๙ และมาตรา ๒๐๐ และพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ คณะกรรมการฯ ประกอบด้วยประธานกรรมการ ๑ คน และกรรมการ ๑๐ คน ซึ่งวุฒิสภาเป็นผู้คัดเลือกตามรายชื่อที่คณะกรรมการสรรหาฯ ได้คัดเลือกและนำเสนอ มีวาระการดำรงตำแหน่ง ๒ ปี และดำรงตำแหน่งเพียงวาระเดียว

กรรมการที่ได้รับการโปรดเกล้าฯ เป็นคณะแรก มีดังนี้

๑. นายเสน่ห์	จามริก	เป็นประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๒. นายจรัล	ดิษฐาอภิชัย	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๓. คุณหญิงจันทนี	สันตะบุตร	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๔. นางสาวนัยนา	สุภาพิ่ง	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๕. นายประดิษฐ์	เจริญไทยทวี	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๖. นายวสันต์	พานิช	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๗. นายสุทิน	นพเกตุ	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๘. นางสุนี	ไชยรส	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๙. นายสุรสิทธิ์	โกศลนาวิน	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๑๐. คุณหญิงอัมพร	มีศุข	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
๑๑. นางสาวอาภร	วงศ์สังข์	เป็นกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

มีเลขาธิการฯ

เป็นผู้รับผิดชอบการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการฯ

เลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

จากปก

สิทธิมนุษยชน

เส้นทาง

สู่สันติประชาธรรม

คือการยอมรับในสิทธิและศักดิ์ศรีแห่งคน

แม้ต้องผ่านพายุฟ้าฝน ก็มั่นคงฝ่าฟันไป

สังคมธรรมอันยิ่งใหญ่

ไม่มีสิ่งใด ๆ มาทำลายความเป็นคน

อุปมาคุณนกกล้า

จากถิ่นทุรกาล

อย่ามีอำนาจใด

ทั้งเผด็จการและทุนระยำ

บินสู่ฟ้าอุดมการณ์

สู่บ้านสันติประชาธรรม

มาทำลายความมุ่งหวัง

อย่าขวางธรรม...สันติประชา

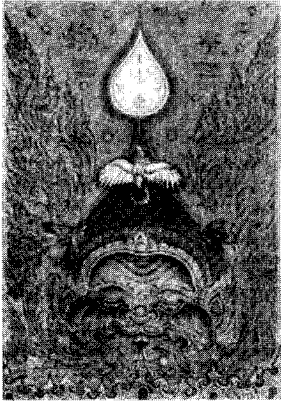
ปางช้าง (อิสรา) ทยาหทัย

กลุ่มไท

๒๓ พฤษภาคม ๒๕๔๓

สารบัญ

Abstract	(๑๑)
เกริ่นนำ	๓
ย่อมนรียอดีตชนชั้นกลางไทย	๘
เศรษฐกิจเสรี: จากอำนาจนิยม สู่กระแสอำนาจเบ็ดเสร็จ	๑๓
บูรณาการสิทธิมนุษยชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	๒๘
“เหลียวหลัง แลหน้า”	๔๔

Abstract

Human Rights:A Path Towards Santi Pracha Dhamma*

Human rights are taken as prerequisite and a process of development towards democracy, justice, and peace - or Santi Pracha Dhamma, a Thai phrase coined by Dr. Puey Ungphakorn to whom this paper is dedicated for his lifelong struggle for freedom. The study focuses particularly on the status and role of the middle classes, historically and theoretically regarded as the inspiring forces of liberties, democracy and progress. The rise of Thai middle classes is brought up for examination, along with the launching of planned industrial development in early 1960's under military dictatorship patronized by the western powers. Based upon patronage and authoritarianism, The Thai capitalism and middle classes fell into an irreversible state of privilege and dependency. So-called 'economic growth' has taken place at the expense of rural marginalization and impoverishment, and

*The English text in this volume has received editorial assistance from Yeshua Moser-Puangsuwan

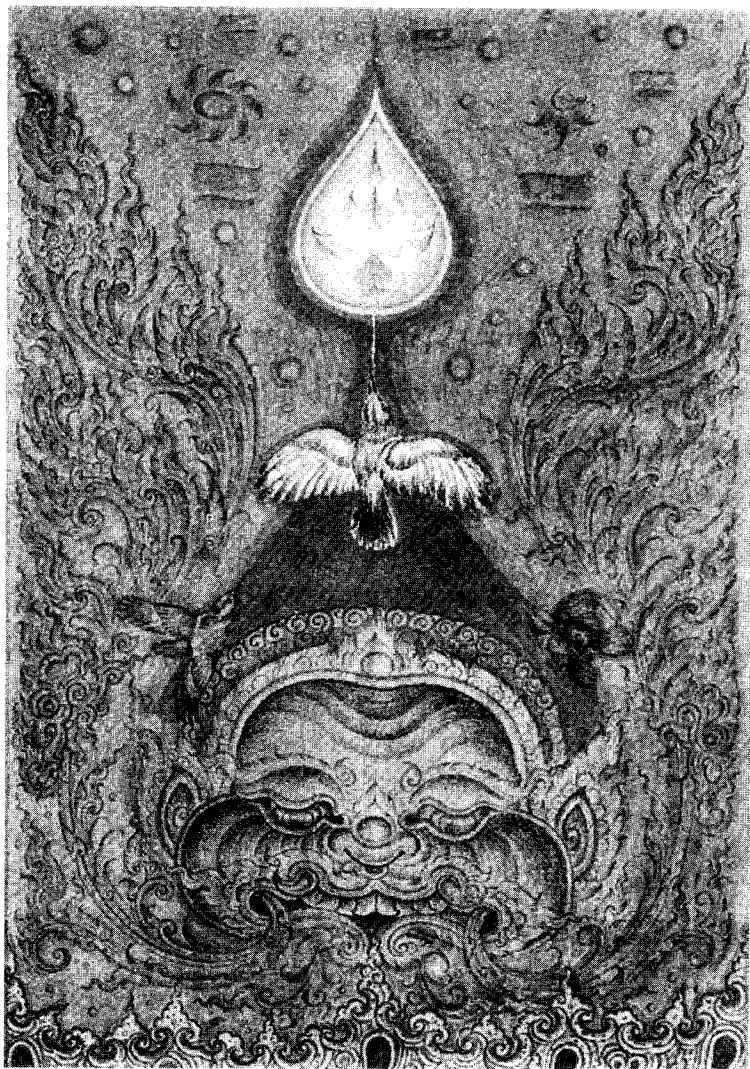
ecological degradation. As a resource-based society, this dependent and exploitative style of development amounts to a gross violation and destruction of the common people's economic, social, and cultural rights, and eventually of the right to life itself.

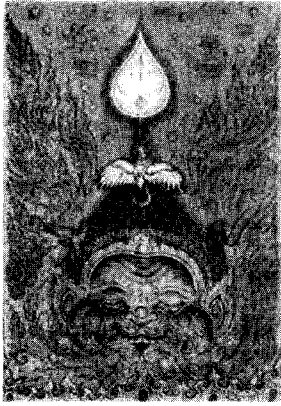
Thai capitalism and the middle classes now constitute the new elites, and have fallen victim to globalization-the so-called 'free market'- as dictated by industrialized powers and transnational corporations. With technological supremacy and the newly-created intellectual property right regime, the global capital market has proceeded to expand its power of control. Not only over economic and financial resources and institutions, but also the common people's sources of livelihood. In the process, an already authoritarian 'free market' becomes totalitarian. In the process, privilege and dependency-prone Thai elites have become increasingly alienated from their own people. 'Democratic' institutions, like political parties, elections, parliament, and the governmental machinery itself, become the instruments for subjugating common people to the tyranny of the market. All in the name of economic freedom and "good governance".

Thai society has gone through a hard struggle for freedom. Yet the resulting 'freedom' itself has been anything but freedom. As far as understanding human rights is concerned, there is a real need for serious rethinking of what is being learned from the West, with its exclusive emphasis on unbridled individualism. Its historical and intellectual contribution in the matter of civil and political rights is being called into question. Serious attention is

being paid to non-western concepts and values in order to rectify the shortcomings of the existing principles and practices of human rights. A holistic concept and understanding is needed in terms of relationships between individuals, society and the ecology. In UN jargon, an integrated sense of human rights, embracing both civil, political, economic, social and cultural rights. In this way of understanding and practice, human rights can truly contribute to Santi Pracha Dhamma. Grass-root communities and ordinary people have now been learning and gradually gaining a keen awareness of all this through their own concrete experiences. This poses a great challenge, especially to the middle classes, who, knowingly or unknowingly, are coming under threat themselves through further idolatry of the market, arbitrary deregulation, liberalization, and privatization.

สิทธิมนุษยชน เส้นทางสู่สันติประชาธรรม

เกริ่นนำ

ในสภาพความเป็นไปของบ้านเมืองและสังคมโลก คงจะเป็นที่เห็นกันได้ อย่างชัดเจนขึ้นตามลำดับแล้วว่า เรื่องของสิทธิมนุษยชนจะเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่ง ยวดส่วนหนึ่งในทศวรรษต่อๆ ไปข้างหน้า และสังคมไทยเองกำลังจะต้องเผชิญ กับวิถีการเปลี่ยนแปลงสำคัญยิ่งอีกวาระหนึ่งภายใต้แรงกดดันของกระแส โลกาภิวัตน์ในรูปโฉมใหม่ ซึ่งมีส่วนทั้งในด้านคุกคามบั่นทอนและในด้าน ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ความพยายามและความร่วมมือร่วมใจคิดค้นแสวงหา และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นไม่ใช่เพื่อปกปิดอำพราง และสงวนสถานะอำนาจผลประโยชน์เฉพาะของชนบางกลุ่มบางเหล่าอย่างที่ยัก ประพฤติปฏิบัติกันทั้งในหมู่อภิสิทธิ์ชนและในแวดวงวิชาการและการศึกษาวิจัยชั้น สูง หากแต่เพื่อเป็นการส่งเสริมให้สังคมมนุษย์ รวมถึงสังคมไทยเรา ได้พัฒนา ไปสู่ความเป็นสังคมเปิดและเสรีอย่างแท้จริง และคนทุกหมู่เหล่าได้มีโอกาสเรียนรู้ พัฒนาตนเองและดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรีและสิทธิเสรีภาพ รวมทั้งเพื่อว่า “เมื่อสถานะแห่งชาติ คือ คนทั้งหมดได้เขยิบสูงขึ้นแล้ว ย่อมมีกำลังที่จะแข่งขัน

ต่อสู้กับชาติอื่นๆ ได้ในทุกวิถีอาชีพ” ดังที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้เคยตอกย้ำเอาไว้เมื่อร่วม ๘๐ ปีมาแล้ว” สิริถิมนุชยชนนับเป็นกุญแจสำคัญต่อเป้าหมายแห่งชาติที่ว่านี้ ในสังคมโลกยุคของการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

การนำเสนอประเด็นเรื่อง “สิริถิมนุชยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม” ณ ที่นี้ นับเป็นความพยายามอีกส่วนหนึ่ง เนื่องในโอกาสที่มีการจัดพิมพ์หนังสือชุดรวมบทศึกษาว่าด้วยสิริถิมนุชยชน ภายใต้ชื่อเรื่องสิริถิมนุชยชน: เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด” ซึ่งเป็นการอุทิศแด่อาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ ผู้มีคุณูปการล้นพันต่อสังคมไทย และต่อการเชิดชูทั้งหลักการและวัตรปฏิบัติอันเคร่งครัดในแนวทางแห่งเสรีชน ซึ่งรวมสรุปลงอยู่ในคำวลีที่ว่า “สันติประชาธรรม” และซึ่งประกอบเป็นประเด็นหลักของการนำเสนอนี้ ความจริงการกำหนดชื่อเรื่องนำเสนอคือ “สิริถิมนุชยชน: เส้นทางสู่สันติประชาธรรม” นี้ ว่ากันโดยเคร่งครัดทางภาษาแล้วก็เป็นการใช้คำซ้อน เพราะคำว่า “ประชาธรรม” ตามคำจำกัดความของอาจารย์ป่วยฯเอง ก็คือ สิทธิเสรีภาพของประชาชน” นั่นเอง ซึ่งตรงกับ

“กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสาร ร.๖ ศ ๑/๑ รายงานการประชุมอุปราช และสมุหเทศาภิบาล พ.ศ. ๒๔๖๒ เส้นใต้เน้นของเดิม ใช้อ้างอิงในเส้นที่ ๖ จามริก “เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” นำเสนอในการสัมมนา “โครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดิน”ครั้งที่ ๑ เรื่อง “ปัญหาการพัฒนา: ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ” ณ สถาบันข้าราชการพลเรือน นนทบุรี ๖-๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๑

ผู้เขียน ใคร่ขอถือโอกาสนี้ แสดงความขอบคุณผู้มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนการจัดพิมพ์คือ ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี แห่งบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ผู้เป็นต้นคิดรวบรวมงานเขียน พร้อมทั้งทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการเรียนการสอนในหลักสูตรสิริถิมนุชยชนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เขียนคำนำอันมีค่ายิ่ง มูลนิธิโดยต่างประเทศไทยสำหรับเกียรติ TTF Award ที่มอบให้กับชุดงานเขียนว่าด้วยสิริถิมนุชยชนนี้ และเหนือสิ่งอื่นใด ขอขอบคุณ สำหรับคุณประโยชน์อันจะมีต่อมวลสามัญชนคนไทย ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของเรื่องสิริถิมนุชยชนทั้งหมด

ความหมายของ “สิทธิมนุษยชน” อย่างไรก็ดี ในหลักคิดของอาจารย์ป๋วยฯ ประชา
ธรรมหรือสิทธิเสรีภาพของประชาชน ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องที่อยู่โดดๆ หรือเป็น
สูตรสำเร็จอยู่ในตัวเอง ดังที่บรรดานักวิชาการและนักสิทธิมนุษยชนจำนวนมาก
อาศัยอ้างอิงกัน หากโดยสาระเป็นเรื่องของกระบวนการเปลี่ยนแปลงแล้วก็
เพราะเป็นเรื่องของกระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้เอง ที่อาจารย์ป๋วยฯ จะย้ำถึงหลักวิถี
“สันติประชาธรรม” อยู่เสมอ ชื่อหัวข้อที่อาจารย์ป๋วยฯ ใช้เขียนเป็น “บันทึกประชา
ธรรมไทยโดยสันติวิธี” ก็เป็นการอธิบายอยู่ในตัวที่น่าสนใจก็ตรงที่พูดถึงบทบาท
หน้าที่ของคนระดับปัญญาชนไว้ว่า

...จุดเริ่มต้นและจุดหมายสุดท้าย คือ ประชาชน
ชาวไทยสิทธิเสรีภาพของประชาชนไทย

ในบรรดาประชาชนนั้น ไม่ว่าจะแห่งใด ย่อมมีผู้นำ ใน
กรณีนี้คือ ผู้ที่ได้สำนึกแล้วในสิทธิเสรีภาพ และใครเล่าที่
ได้สำนึกเช่นนี้ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ได้มีวาสนาได้รับการศึกษา ทั้ง
ภายในและภายนอกประเทศ เมื่อมีวาสนาถึงเพียงนี้ ก็
ย่อมต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบมากกว่าผู้อื่นการนำไม่ใช่
เป็นสิทธิหรืออภิสิทธิ์แต่เป็นหน้าที่^๕

จากนั้น ท่านยังได้จาระไนถึงสันติวิธีปฏิบัติไว้ถึง ๑๑ ข้อ ทั้งในระยะยาว
และปัจจุบัน แต่ก็ดังที่เราท่านทั้งหลายทราบกันคืออยู่แล้ว สันติวิธีในสังคมไทยมัก

“ป๋วย อึ้งภากรณ์ : “บันทึกประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี” ใน ป๋วย อึ้งภากรณ์:
ประสบการณ์และข้อคิดสำหรับคนหนุ่มสาว มูลนิธิโกลด คิมทอง พ.ศ. ๒๕๓๙ หน้า ๘๐

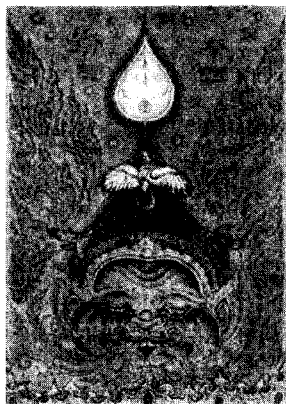
“แหล่งอ้างอิงเดียวกัน หน้า ๘๑

ต้องประสบกับชะตากรรมเช่นไร อย่างเช่นที่ตัวอาจารย์ป่วยฯ เอง รวมไปถึงคน
อื่นๆ อีกมากมาย ต้องได้รับเป็นผลตอบแทน อะไรเกิดขึ้นกับสังคมไทยซึ่งได้ชื่อว่า
เป็นเมืองแห่งพุทธศาสนา? คำอธิบายที่ขัดแย้งขัดคำที่สุดดูจะมาจาก ดร.เกษียร
 เตชะพีระ แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่เคยตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า
 “...สังคมไทยต่างหาก เป็นที่ๆ ไม่ปลอดภัย ไม่ปลอดภัยสำหรับอุดมคติ
และการเปลี่ยนแปลง”^{*} ผลก็คือ สังคมไทยต้องมาพำเพ็ญภัยโหยหา “คนดี
คนเก่ง คนกล้า” เอาเมื่อตอนที่อาจารย์ป่วยฯ จากโลกนี้ไป เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม
 ๒๕๔๒ นี้เอง แต่ก็เพียงแค่นั้นสำหรับสังคมไทยในยุคซึ่งเหล่า “ผู้ที่ได้มีวาสนา
ได้รับการศึกษา” เอาแต่ความอยู่รอดเฉพาะตนเป็นอุดมคติสูงสุด!!

อย่างไรก็ดี ความมุ่งหมายของการนำเสนอประเด็นเรื่อง “สิทธิมนุษยชน:
เส้นทางสู่สันติประชาธรรม” ไม่ใช่เรื่องชีวิตความเป็นไปของ อาจารย์ป่วยฯ โดยตรง
 หากแต่จะใช้เป็นบทเรียนจากหลักคิดและความคาดหวังของท่านเป็นฐานเริ่มต้น
 เพื่อมองออกไปข้างหน้า อันเป็นชีวิตเศรษฐกิจการเมืองภายใต้กระแสการ
เปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ซึ่งทำให้สถานการณ์และขอบข่ายปัญหาสิทธิมนุษยชนค่อนข้าง
แตกต่างออกไปจากช่วงทศวรรษ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ - ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ใน
 ประสพการณ์อันเลวร้ายของตัวอาจารย์ป่วยฯ ในสถานการณ์เปลี่ยนแปลงจาก
 เผด็จการทหารสู่ระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตย กลุ่มคนที่รวมเรียกกันว่า
 ขนชั้นกลางต้องนับว่ามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการสิทธิมนุษยชน โดยนัยนี้
 จึงจะขอเริ่มเรื่องโดยจับประเด็นเกี่ยวกับขนชั้นกลางไทย โดยเฉพาะในฐานะเป็น

^{*} เกษียร เตชะพีระ มติชน ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๙ อ้างใน เสน่ห์ จามริก: “สังคม
 สันติภาพ” ในฐานะคิด: สู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย โครงการวิถิตรรศน์ พ.ศ.๒๕๔๑ หน้า
 ๕๙

“ผู้ที่ได้มีวาสนา ได้รับการศึกษา” และทั้งเป็น “ผู้ที่ได้สำนึกแล้วในสิทธิเสรีภาพ”
จนกระทั่งได้เสวยผลแห่งสิทธิเสรีภาพ สามารถก่อร่างสร้างฐานะขึ้นเป็นใหญ่ใน
ทุกวันนี้ ไม่ว่าจะ เป็นในด้านธุรกิจ การเมือง ราชการหรือวิชาการ

ย้อนรอยอดีตชนชั้นกลางไทย

ชนชั้นกลางได้ชื่อว่าเป็นตัวจักรสำคัญของการปฏิวัติประชาธิปไตย และพัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองของสังคมโลกตะวันตก มาเมื่อ ๔๕ ปีเศษที่แล้วนี้เอง ความสนใจได้แผ่ขยายมาถึงเรื่องของชนชั้นกลาง ในภูมิภาคนอกตะวันตก ทั้งในเอเชีย อาฟริกา และลาตินอเมริกา โดย “สถาบันนานาชาติเกี่ยวกับอารยธรรมที่แตกต่างกัน” (INCIDI เป็นคำย่อมาจากชื่อเต็มภาษาฝรั่งเศส Institut International des Civilisations Differentes) ซึ่งมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม ได้จัดให้มีการประชุมที่กรุงลอนดอน เพื่อศึกษาและอภิปรายกันในหัวข้อเรื่อง “วิวัฒนาการชนชั้นกลางในประเทศเขตร้อน” ในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นช่วงเวลา ๑๐ ปีเศษ หลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ภายใต้กระแสนโยบายและยุทธศาสตร์มหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตกในอันที่จะสถาปนา “ระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศใหม่” หรือ “ระเบียบโลกใหม่” หลังจากบทเรียนความผิดพลาดและความล้มเหลวของระบบอาณานิคม ทั้งนี้โดยอาศัยการจัดตั้งสามสถาบันเศรษฐกิจการเงินระหว่างประเทศขึ้นมาเป็นเครื่องมือ คือ ธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ และความตกลงทั่วไปว่าด้วยการค้าและภาษีศุลกากร หรือ องค์การการค้าโลกในปัจจุบัน ซึ่งมาเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายขึ้นในหมู่ประชาชนคนไทยในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจการเงินสองสามปีมานี้ อนึ่ง ในปีของการประชุมระหว่างประเทศเรื่อง

ชนชั้นกลางดังกล่าว ก็ยังเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ทางธนาคารโลก ได้ส่งคณะผู้แทนมาทำการศึกษาสารวจเศรษฐกิจไทยและให้คำแนะนำนโยบายการพัฒนาต่อรัฐบาลไทยในช่วงปลายสมัยรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม แล้วก็มาเป็นที่ตกลงรับวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจกันหลังรัฐประหารตุลาคม ๒๕๐๑ สถาปนา “ระบอบปฏิวัติสฤษดิ์-ถนอม-ประภาส” ตั้งแต่บัดนั้น เศรษฐกิจการเมืองไทยก็ตกอยู่ภายใต้กระแสพัฒนาอำนาจนิยมตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

จะอย่างไรก็ตาม อย่างน้อยจากทัศนะของวงวิชาการในประเทศ “ด้อยพัฒนา” หลังได้รับเอกราชใหม่ๆ โดยอนุমানเอาจากน้ำเสียงของที่ประชุมระหว่างประเทศดังกล่าว ชนชั้นกลางดูจะให้ความหวังอย่างสูงสิ่งที่จะเป็นกระแสคลื่นอนาคตของการพัฒนาที่สมดุลและก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทำนองเดียวกันกับชนชั้นกลางในประวัติศาสตร์โลกตะวันตก ของไทยเราก็ไม่ได้น้อยหน้า เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประกาศในปีก่อนหน้าเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกถึงความปรารถนาแรงกล้าที่จะ “สร้างชนชั้นกลางให้มีจำนวนมากกว่าชนชั้นอื่น...เพราะข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า เราสามารถสร้างชนชั้นกลางขึ้นมาได้มากเพียงพอได้ก็เป็นการสร้างสังคมใหม่สำหรับประเทศและเป็นสังคมที่ผาสุกมากเพียงนั้น” จุดเน้นในเรื่องปริมาณจำนวนชนชั้นกลางดูจะกระเด็ดไปสอดคล้องกับสิ่งที่อริสโตเติล ปรมาจารย์ชาวกรีกว่าเอาไว้เมื่อเกือบสองศตวรรษครึ่งมาแล้ว” นัยว่าจะได้ภาษาสำนวนจากกุนซื่อหัวใสผู้มีบทบาทแข็งขันทางความคิดในชีวิตการเมืองไทยมายาวนานตั้งแต่สมัยรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม ยุคต้นๆ ที่เดียว

“ความเคลื่อนไหวทางความคิด เรื่องชนชั้นกลางที่บรรยายมา ณ ที่นี้ ได้เคยบันทึกไว้เมื่อ ๓๖ ปีก่อน ใน เสน่ห์ จามริก: “ปัญหาของไทย” บทผนวกเรื่องแปลแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจ (จาก J. K. Galbraith, Economic Development in Perspective) พ.ศ. ๒๕๐๗ หน้า ๑๓๘-๑๖๘

ผลสืบเนื่องจากหลักนโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจตามคำ
เสนอแนะของธนาคารโลก กล่าวคือ ส่งเสริมการประกอบการและการลงทุน
ของภาคเอกชน พร้อมทั้งจำกัดบทบาทของภาครัฐ เหล่านี้ก่อให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างภายในสังคมการเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การ
เติบโตใหญ่ขยายตัวของกลุ่มชนชั้นใหม่ ๆ หลากหลายขึ้นตามลำดับ ซึ่งอาจเรียกรวม ๆ
ได้ว่า กลุ่มทุนและชนชั้นกลาง กลุ่มธุรกิจการเงินและอุตสาหกรรมเช่นว่านี้ แม้
จะก่อร่างสร้างตัวและเติบโตขึ้นมาภายใต้ระบอบอุปถัมภ์อำมชูปของรัฐบาลเผด็จการ
ทหารก็จริงอยู่ แต่เมื่อระบอบนั้น ๆ เองถึงคราวต้องเสื่อมถอยตกต่ำถึงขีดสุด ทั้ง
ในฐานะความชอบธรรม และประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของการครองอำนาจ
กลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้ก็พร้อมที่จะหันหลังให้กับกลุ่มอำนาจผู้เคยให้การอุปถัมภ์
กันมา ดังที่เกิดขึ้นในห้วงเหตุการณ์ “มหาวิปโยค” ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ในทาง
กลับกันในช่วงเวลาเพียง ๓ ปีต่อมา ก็อ้าแขนรับกระแสปลุกกระดมตามดำรับ
“ชาวพิฆาตซ้าย” ของหัวหน้าพรรคชาติไทยในช่วงนั้น ซึ่งจบลงด้วยรัฐประหาร
๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ปลุกเผด็จการทหารให้คืนชีพมาอีกคำรบหนึ่ง” การปฏิวัติ
รัฐประหาร ๑๔ ตุลาคม และ ๖ ตุลาคม นี้ กลุ่มทุนและชนชั้นกลางไม่ได้อยู่ใน

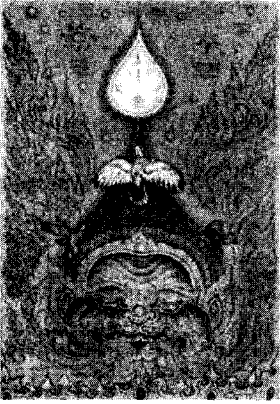
เกี่ยวกับวิกฤตการเปลี่ยนแปลงและทัศนะท่าทีของกลุ่มทุนและชนชั้นกลางสนองตอบ
ต่อสถานการณ์ อันนำไปสู่การล่มสลายของระบอบเผด็จการถนอม-ประภาส ๑๔ ตุลาคม
๒๕๑๖ และต่อกระแสปฏิกริยา “ชาวพิฆาตซ้าย” ก่อรัฐประหาร ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ โปรตดู
เบนเนดิก แอนเดอร์สัน: “บ้านเมืองของเราลงแดง: แจ่มมทางสังคมและวัฒนธรรมของ
รัฐประหาร ๖ ตุลาคม” (แปลจาก Benedict Anderson, “Withdrawal Symptoms: So-
cial and Cultural Aspects of the October 6 Coup”, 1977 โดย เกษียร เตชะพีระกับ
คณะ) ใน จาก ๑๔ ถึง ๖ ตุลา โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ ๒,
๖ ตุลาคม ๒๕๔๒ หน้า ๑๐๐-๑๒๓

ฐานะจะลงมือกระทำการโดยตรง คงมีบทบาทแต่เพียงเป็นแรงหนุนเท่านั้น และ
แล้วในช่วง ๒๐ ปีจากนั้นกระแสพลังชนชั้นกลางก็ได้เติบโตใหญ่ ขยายตัวกว้าง
ขวางออกไปโดยลำดับ รวมทั้งกลุ่มเคลื่อนไหว ๑๔ ตุลาเอง ผ่านกระบวนการพัฒนาการ
ทางการเมืองยุคเศรษฐกิจ “โชติช่วงชัชวาล” และ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ของ
รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และยุคการเมืองเงินตรา “เปลี่ยนสนามรบให้
เป็นสนามการค้า” และ “ประชาธิปไตยเต็มใบ” ของรัฐบาลพลเอกชาติชาย
ชุนหารวัฒน์ จนถึงเหตุการณ์รัฐประหารหลังยุค ในนามของ “คณะผู้รักษาความ
สงบเรียบร้อยและความมั่นคงแห่งชาติ” (รสช.) ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕
กระแสพลังชนชั้นกลางถึงได้ออกมากระทำการต่อต้าน “พฤษภาทมิฬ” โดยตรง
อย่างท่วมท้น ชัดความสามารถเป็นพลังปลุกจิตสำนึกทางการเมืองระงับยับยั้ง
เผด็จการและความรุนแรง นับเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงสถานะความเติบโตใหญ่ของ
กลุ่มชนชั้นกลางอย่างชัดเจน ไม่เพียงแต่ในด้านปริมาณจำนวนและความ
หลากหลายเท่านั้น หากยังบ่งชี้ไปถึงวุฒิภาวะการพัฒนาทางจิตสำนึกร่วมกันในอัน
ที่จะยืนหยัดในความเป็นอิสระเสรีของตน ซึ่งถ้ายทอดจากกระแสเศรษฐกิจเข้าสู่
กระแสการเมือง กระแสพลังชนชั้นกลางยิ่งเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ เมื่อเศรษฐกิจสังคม
ไทยพัฒนาเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีข่าวสารข้อมูลอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา

ถึงตรงนี้ จากที่ย้อนรอยอดีตชนชั้นกลางไทยช่วง ๔ ทศวรรษที่ผ่านมา
อย่างย่ออย่างกล่าว ก็มีคำถามตามมาว่าเราจะประเมินสถานะบทบาทชนชั้นกลาง
กันอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากแง่มุมของพัฒนาการสิทธิมนุษยชน และในฐานะ

Saneh Chamarik, "Question of Stability and Security in Thailand" ใน
M. Rajaretnam and Lim So Jean, ed., Trends in Thailand, Singapore University Press,
1973, หน้า ๘๗-๙๖ และ เสน่ห์ จามริก "การเมืองไทยกับปฏิวัติตุลาคม" *วารสารธรรมศาสตร์*
ปีที่ ๓ เล่มที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑๖๘-๑๘๐

ที่ชนชั้นกลางได้ชื่อว่าเป็นผู้ชุบไฟแห่งอุดมการณ์สิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตย และความก้าวหน้า ณ บัดนี้ โครงสร้างสังคมการเมืองไทยกำลังพลิกผันปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว พลังอำนาจวาสนาของผู้เป็นใหญ่ในวงราชการต้องเสื่อมถอยลงไป โดยลำดับ เหล่าชนชั้นกลางภาคเอกชนต่างสอดแทรกอยู่ที่ทุกชุมชนของตำแหน่ง อำนาจอิทธิพลต่างๆ ในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง ธุรกิจ เศรษฐกิจ การเงินการธนาคาร อุตสาหกรรม สื่อสารมวลชนทุกแขนงวิชาชีพวิชาการ รวมทั้งเหล่าเทคโนโลยี หรือ “มืออาชีพ” โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจการเงิน ซึ่งเป็นที่เรียกร่องแสวงหาเพื่อเสริมบารมีของบรรดากลุ่มอำนาจนักเลือกตั้งทั้งหลายในยุคโลกาภิวัตน์ บรรดาตัวละครสำคัญๆ ทั้งฝ่ายเทพและฝ่ายมารในเหตุการณ์มหาวิปโยคทั้ง ๑๔ ตุลา ๖ ตุลา และพฤษภาทมิฬ ต่างดำรงอยู่กันพร้อมหน้าในเวทีการเมืองที่ชุกคืด “ไม่มีมิตรหรือศัตรูที่ถาวร” ซึ่งก็ฟังดูดี เท่ากับเป็นการรวมขอมรวมพลังกันภายในชาติถึงตอนนี้กลุ่มทุนและชนชั้นกลางไทยนับว่าได้ผ่านพ้นวงจรอุบาทว์ของการปฏิวัติรัฐประหารและความรุนแรง ซึ่งครอบงำชีวิตสังคมการเมืองไทยมาตลอดหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ และเพราะฉะนั้นจึงสามารถบรรลุถึงซึ่งสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลและทางการเมือง รวมทั้งเปิดทางสะดวกให้ชนสู่อำนาจการเมืองได้อย่างเต็มภาคภูมิดังที่เห็นๆกันอยู่ตลอดช่วง ๖-๗ ปีที่ผ่านมา ประเด็น อยู่ที่ว่า สิทธิเสรีภาพเช่นนี้จะถูกใช้ไปในทิศทางใด กล่าวคือ จะเป็นไปในแนวทางของพัฒนาการสิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตย และความเป็นธรรม ดังปณิธาน ๑๔ ตุลา หรือว่าจะคงย่ำจำเจอยู่ในวงกรอบของอำนาจนิยม อันเป็นกระแสหลักของเศรษฐกิจการเมืองไทยยุคพัฒนา

เศรษฐกิจเสรี: จากอำนาจนิยม สู่กระแสอำนาจเบ็ดเสร็จ

ประเด็นปัญหาเรื่องกระบวนการพัฒนาการสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย และความเป็นธรรม หรือที่รวมเรียกว่า “สันติประชาธรรม” ที่ว่านี่ถ้าเราพิเคราะห์ย้อนไปในประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ให้ดี และด้วยใจที่เป็นธรรมแล้ว ก็จะได้เห็นได้ไม่ยากนักว่าบรรดาปัญหายุ่งยากและรุนแรงทั้งหลาย ล้วนแล้วแต่มีสมมูลฐานมาจากความเขลาเบาปัญญาของชนชั้นปกครองแทบทั้งนั้น เป็นเหตุให้การเปลี่ยนแปลงอันเป็นธรรมดาโลก ไม่อาจเป็นไปได้อย่างราบรื่นและสันติได้ ในโลกสมัยใหม่การปฏิวัติใหญ่ๆ ที่ยังความสูญเสียใหญ่หลวงแก่มนุษยชาติ อย่างที่เราเรียนรู้กันจากประวัติศาสตร์ก็เป็นภาพสะท้อนชัดเจนในสังขรณ์ความเป็นจริงของโลกมนุษย์ ในข้อนี้ ดังเช่นปฏิวัติฝรั่งเศส ปฏิวัติอเมริกา ปฏิวัติบอลเชวิคในรัสเซีย และปฏิวัติคอมมิวนิสต์ของจีน ในทางตรงกันข้าม อย่างในกรณีของอังกฤษหลังจาก “ปฏิวัติอันเรืองนาม” (Glorious Revolution) ในปี ค.ศ.๑๖๘๘ สถาปนาข้อบัญญัติว่าด้วยสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลขึ้นแล้ว สังคมอังกฤษก็สามารถดำเนินวิถีชีวิตอย่างสันติทำการปฏิรูปขยายสิทธิเสรีภาพทางการเมืองให้กว้างขวางออกไปโดยลำดับ แล้วก็ด้วยพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพเช่นว่านี้เอง นอกเหนือไปจากเงื่อนไขปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมอื่นๆ ที่สังคมอังกฤษสามารถพัฒนารุดหน้าเหนือสังคมชาติอื่นๆ ในยุโรปสมัยนั้น ทั้งหมดนี้ ชนชั้นกลางนับเป็นพลวัตขับเคลื่อนสำคัญยิ่ง เป็นพลังจุดประกายให้เกิดสำนึกตื่นตัวในเรื่องศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพ

แผ่ขยายออกไปทั่วทั้งโลกในทุกวันนี้

อย่างไรก็ตาม จากแง่พัฒนาการก้าวหน้าของสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตยเอง ปรากฏการณ์ในประวัติศาสตร์ชนชั้นกลางดังกล่าว ก่อให้เกิดข้อจำกัดอย่างน้อย ๒ ประการ ซึ่งมีส่วนเสริมซึ่งกันและกัน คือ ประการแรก ข้อจำกัดในหลักคิดที่กำหนดความหมายและขอบข่ายเรื่องสิทธิมนุษยชนไว้เฉพาะภายในกรอบความสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์ส่วนที่เรียกว่า “สิทธิราษฎรและการเมือง” (civil and political liberties) อันเป็นอาวุธทางอุดมการณ์และแรงบันดาลใจให้ชนชั้นกลางสามารถต่อสู้และเติบโตใหญ่ขยายพลังอำนาจอิทธิพลขึ้นสู่สถานะชนชั้นปกครอง ดังที่เราเห็นประจักษ์กันอยู่โดยทั่วไป รวมทั้งในสังคมไทยเราเอง ข้อจำกัดที่ว่านี้เป็นชนวนของความลึกลับขัดแย้งตลอดมา และดูจะทวีความรุนแรงยิ่งๆ ขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน ดังที่จะกล่าวถึงในตอนต่อไป

ข้อจำกัดประการที่สอง เป็นเรื่องของภายในธรรมชาติชนชั้นกลางเองในฐานะปฏุชน ดังที่ศาสตราจารย์เฮนรี เกรย์สัน ได้เคยตั้ง เป็นข้อสังเกตเชิงทฤษฎีไว้นานมาแล้วว่า ชนชั้นกลางไม่ได้มีความหมายเพียงแต่เป็นกลุ่มชนผู้อยู่ในอาชีพและบทบาทหน้าที่หลากหลายในชีวิตสังคมสมัยใหม่ทั้งที่เป็นเจ้าของกิจการและอำนวยความสะดวกทางวิชาชีพ อย่างที่นิยามกันโดยทั่วไปในแวดวงสังคมศาสตร์เท่านั้น หากยังเป็นเรื่องของทัศนคติของชนชั้นกลางเองที่มีต่อสังคมด้วยจริงอยู่โดยพื้นฐานและพื้นเพทางสังคมแล้ว ชนชั้นกลางเป็นผู้มีใจอิสระ รักการริเริ่มชวนขวายแสวงความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าด้วยกำลังปัญญาความสามารถของตนเองแต่ถึงกระนั้นก็ตาม เมื่อถึงจุดหนึ่งในการไต่เต้าสถานะทางเศรษฐกิจสังคม ชนชั้นกลางนั้นๆ

^{๑๑} David Landes, *The Wealth and Poverty of Nations*, Abacus, 1998,

เองก็อาจกลับกลายเป็นมุงมันอยู่กับเรื่องของอภิสิทธิ์สถานภาพของตนเอง และ
ข้อจำกัดหวงห้ามต่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าของสังคมโดยรวม^๑

ข้อจำกัดสองประการดังกล่าวนี้ ได้บังเกิดขึ้นแล้วกับชนชั้นกลางสังคมโลก
ตะวันตก และยังเป็นเครื่องอธิบายได้ในทำนองเดียวกันสำหรับพฤติกรรมของชนชั้น
กลางไทย ข้อแตกต่างสำคัญอยู่ตรงที่ว่า จุดเริ่มต้นของชนชั้นกลางไทย ไม่ใช่
เป็นการก่อร่างสร้างฐานะทางเศรษฐกิจสังคมโดยลำแข้งของตนเองอย่างอิสระ
และต่อสู้กับชนชั้นอภิสิทธิ์โดยตรง หากอาศัยแอบอิงอยู่ภายใต้อุปถัมภ์อุ้มชูของ
ชนชั้นปกครองมาโดยตลอดตามวิถึพัฒนาการของกลุ่มทุน โดยเฉพาะในสังคม
ไทยยุคพัฒนา ซึ่งเป็นจุดสนใจโดยตรงในที่นี้ แน่แน่นอน ไม่ว่าในกลุ่มชนใด ยุคใด
สมัยใด ย่อมจะต้องมีกรณีกเว้นที่สวนกระแสอยู่เสมอ ในหมูชนชั้นกลางก็เช่น
เดียวกัน โดยเฉพาะในแวดวงวิชาชีพอิสระซึ่งมีอยู่มากมายหลากหลายในชีวิตสังคม
สมัยใหม่ แต่ว่าโดยรวมแล้วชนชั้นปกครอง ชนชั้นนายทุน และชนชั้นกลาง ทั้ง
สามร่วมอยู่ในกระบวนการความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน
โดยนัยนี้ ชนชั้นกลางไทยจึงก่อตัวขึ้นและพัฒนาเติบโตควบคุมมากับระบบอภิสิทธิ์
ผลที่ตามมาก็คือ ทั้งกลุ่มทุนพร้อมด้วยชนชั้นกลางไทยต้องตกอยู่ในกระแส
วัฒนธรรมของการพึ่งพา และทั้งที่ฉลาดปราดเปรื่องในเชิงการศึกษาเล่าเรียน
ฝึกฝนทางวิทยาการและประกอบกิจการงาน ทว่าอ่อนด้อยในจิตสำนึกจนเกินกว่า
ที่จะเกิดวิสัยทัศน์เล็งเห็นลู่ทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นไทแก่ตนเองและสังคม
ส่วนรวมได้อย่างแท้จริง

^๑Henry Grayson, *The Crisis of The Middle Class*, New York, Rinehart &
Company, Inc., 1956, หน้า Preface IX

ด้วยระบบอภิสิทธิ์ และวัฒนธรรมการพึ่งพาที่วุ่นวายนี้เองที่กลุ่มทุน และชนชั้นกลางไทยต้องถูกชักนำให้เข้าสู่กระแสการพัฒนาอำนาจนิยมภายใต้ “ระบอบปฏิวัติ” ของจอมเผด็จการสฤษดิ์-ถนอม-ประภาส ทั้งนี้ โดยอาศัยการช่วยเหลืออุปถัมภ์ของมหาอำนาจสหรัฐอเมริกา ทั้งในด้านเศรษฐกิจ และการทหาร เป็นการแลกเปลี่ยนกับการใช้ประเทศไทยเป็นฐานที่มั่นด้านหน้าต่อต้านการขยายอิทธิพลคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งการกำราบปราบปรามกลุ่มอำนาจการเมืองและทหารฝ่ายตรงกันข้าม นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจก็คงเป็นไปตามสูตรสถาปนา “ระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศใหม่” หรือ “ระเบียบโลกใหม่” ของกลุ่ม มหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตก หลังสงครามโลกครั้งที่สองนั่นเอง กล่าวคือ พ่วงเศรษฐกิจไทยและชาติต่างๆ ให้เข้าอยู่ในระเบียบเศรษฐกิจโลก ภายใต้การควบคุมครอบงำของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา โดยยุทธศาสตร์การเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรมเปิดแหล่งตลาดและทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ในภูมิภาคเขตร้อนอย่างเช่นของไทยเรา ข้อนี้ น่าจะเป็นที่รู้เห็นและตระหนักกันดีอยู่แล้ว โดยทั่วไปแล้วจนถึงขณะนี้ รวมทั้งผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะต่อภาคเกษตรชนบท ซึ่งถูกบีบบังคับให้ต้องเข้าสู่ระบบเกษตรแผนใหม่เพื่อการส่งออกนำรายได้เงินตราต่างประเทศมาใช้จนเจือพัฒนาภาคเมืองและธุรกิจอุตสาหกรรม ในขณะที่ภาคเกษตรชนบทเองไม่ได้มีโอกาสใช้รายได้จากผลผลิตของตนเองเพื่อพัฒนาเพิ่มผลิตภาพเลย คงได้แต่อาศัยการบุกเบิกขยายที่ทำกินเข้าไปในพื้นที่ป่าเขตร้อนอันทรงคุณค่าสำคัญยิ่งในด้านทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ภาคเกษตรชนบทจึงต้องตกอยู่ในสภาวะความยากจน ช่วยตัวเองไม่ได้ ผู้คนต้องทิ้งบ้านช่องไร่นาหางานทำเพื่อความอยู่รอดในเมืองแหล่งพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรม ชีวิตครอบครัวและชุมชนต้องล่มสลาย ทรัพยากรธรรมชาติทั้งดินและป่าอันเป็นฐานต้นทุนชีวิตของมวลเกษตรกรและของชาติโดยรวม ต้อง

เสื่อมโทรมลงไปอย่างไม่อาจกลับฟื้นคืนมาได้ ทั้งหมดเหล่านี้ ได้มีการพูดการเขียนย้ำกันมามากและเป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งแก่สายตากันดีอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องขยายความอะไรกันอีก

อย่างไรก็ดี ข้อที่จำเป็นต้องเน้นถึงโดยเฉพาะในที่นี้ก็คือ นัยความหมายความสำคัญของนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนา รวมถึงผลกระทบดังกล่าวต่อเรื่องของสิทธิมนุษยชน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ หรืออีกนัยหนึ่ง การแผ่อำนาจของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตก ตรงนี้เป็นจุดก่อความลึกลับขัดแย้งในหลักคิด ความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชนในเวทีเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ อันส่งผลกระทบมาถึงปัญหาภายในของเศรษฐกิจสังคมไทย ซึ่งชนชั้นนายินยอมส่งมอบให้เข้าอยู่ภายใต้อู่อำนาจภายนอกโดยดุษณีเพียงเพื่อการดำรงสถานะอำนาจของตน และที่กำลังจะเป็นแบบแผนประพจน์ปฏิบัติทำนองเดียวกันของชนชั้นนำภายใต้ “ประชาธิปไตยเต็มใบ” ขณะนี้ รวมตลอดถึงภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ “ปฏิรูปการเมือง” ในปัจจุบัน ประเด็นข้อนี้ก็จะได้นำมาพิเคราะห์เช่นกัน สำหรับในขั้นนี้ เห็นสมควรจะทำความเข้าใจกันก่อนถึงหลักคิดและจุดยืนของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตกในเรื่องของสิทธิเสรีภาพว่ามีความชอบธรรมหรือไม่ เพียงใด เผอิญโชคดีที่ได้เคยอ่านบทความวิชาการเรื่อง “Immiseration & Human Rights” โดยศาสตราจารย์เอ็ดเว็ด เอส. เฮอร์แมน แห่ง Wharton School มหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา เป็นบทความสั้นๆ แต่ได้ความกระชับรัดชัดเงินจึงขอนำมาถ่ายทอดต่อในที่นี้

(ถามว่า) กระบวนการเติบโต(ทางเศรษฐกิจ) ซึ่งคนจำนวนมากต้องยากจนจนขั้นแค้นลงไป ในขณะที่ชนชั้นนำจำนวนน้อย มั่งคั่งร่ำรวยขึ้นนั้น จะถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างไรร้ายแรงหรือไม่? ตามทฤษฎีเสรีนิยม และตามคำจำกัดความที่ใช้กันในบรรดาองค์การหลักๆ ด้านสิทธิมนุษยชน

(คำตอบคือ) ไม่ใช่เช่นนั้น สิทธิมนุษยชนหมายความเฉพาะถึงสิทธิส่วนบุคคลและการเมือง...สิทธิมนุษยชนไม่ได้รวมไปถึงสิทธิทางเศรษฐกิจในเรื่องการยังชีพ การศึกษา บริการสุขภาพ ที่อยู่อาศัย และการจ้างงาน ดังนั้น ถ้าหากความยากจนขั้นแค้นเกิดขึ้นมาจากการทำงานโดยปกติของระบบตลาดซึ่งตั้งอยู่บนฐานอำนาจของบริษัทและธนาคารเอกชน และด้วยความช่วยเหลือของ ไอ.เอ็ม.เอฟ ธนาคารโลก รัฐบาลสหรัฐ และระบอบประชาธิปไตยแต่ในนาม อย่างเช่นเม็กซิโก หรือชิลี แล้วไซ้ ก็ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวข้องกับอะไรกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน^{๑๐}

ด้วยเหตุนี้เอง สหรัฐอเมริกาจึงไม่ยอมให้สัตยาบันรับรองกติกาสัญญาว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กับทั้งยังตีความหมายของสิทธิมนุษยชนไปในแนวทางสอดคล้องกับความต้องการของระบบบริษัทเอกชน ซึ่งยึดถือหลักการ “เสรีภาพทางเศรษฐกิจ” ในอันที่จะแผ่ขยายอาณาจักรของตนในทางตรงกันข้าม กลับถือเอาว่าสิทธิทางเศรษฐกิจสังคมนั้นดั่งกล่าว เท่ากับเป็นการแทรกแซงต่อสิทธิของเหล่านักลงทุนทั้งหลายรวมทั้งที่ ไอ.เอ็ม.เอฟ กับธนาคารโลกกำหนดเงื่อนไขเงินกู้ให้มีการตัดลดงบประมาณรายจ่ายด้านสวัสดิการสังคม อย่างเช่นในเรื่องโภชนา การบริการสุขภาพ หรือการศึกษา ก็ถือเสียว่าไม่เกี่ยวข้องกับอะไรกับสิทธิมนุษยชน^{๑๑} หรือแม้แต่ในหมู่องค์กรสิทธิมนุษยชนด้วยกันเองก็พึงเป็นที่เข้าใจด้วยว่า

^{๑๐}Edward S. Herman, “Immiseration & Human Rights”, ใน *Third World Resurgence*, No. 58, Jan. 1995, หน้า ๔๑

^{๑๑}แหล่งอ้างเดียวกัน

ทางการสิทธิมนุษยชนตะวันตก อย่างเช่น Amnesty International Americas Watch, Helsinki Watch และอื่นๆ ล้วนเป็นพลังที่ทำการต่อสู้ที่สำคัญๆ มากมายหลายเรื่อง และบ่อยครั้งที่ต้องเผชิญกับการโจมตีให้ร้ายจากวงการธุรกิจและการเมืองตะวันตก ถึงกระนั้น องค์กรสิทธิเหล่านี้ก็ยังคงถูกจำกัดจำเขี่ยอยู่ด้วยค่านิยมเสรีนิยมเรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นค่านิยมที่ไม่เพียงแต่จำกัดตัวจนเกินไปเท่านั้น หากยังทำให้ (สิทธิมนุษยชน) กลายเป็นเรื่องที่มีความหมายน้อยลงไปและบางครั้งก็ชวนให้เบี่ยงเบน และหลงผิดในระเบียบโลกใหม่ ซึ่งถือเอาว่าความยากจน ชนแค้นของชนส่วนใหญ่ และการปฏิเสธความจำเป็นพื้นฐานได้กลายเป็นส่วนประกอบหนึ่งของกระบวนการเติบโต (ทางเศรษฐกิจ) ^{๑๖}

อนุประโยคตอนท้าย ฟังดูก็ตรงกันกับที่เราท่านทั้งหลายจะได้ยิน ได้ฟังอยู่บ่อยๆ จากบรรดานักเศรษฐศาสตร์ไทยทั้งหลายถึงคำว่า “Trade-off” ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ และซึ่งเท่ากับว่าเศรษฐกิจ เศรษฐศาสตร์การพัฒนาเป็นหลักวิชาการว่าด้วยความเป็นปฏิปักษ์ต่อมวลชนส่วนใหญ่! และก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่า หลักวิชาการที่ว่านี้ ก็คือ สิ่งที่ว่าเรียนท่องบ่นกันมาจากสำนักเสรีนิยมตะวันตกนั่นเอง แล้วก็คงไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่ในแวดวงเศรษฐศาสตร์เท่านั้น ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ เป็นปมปัญหาไม่เฉพาะสำหรับส่วนตัวของนักวิชาการ หากแต่เป็นปัญหาวิกฤตของสภาวะการศึกษาของไทยเราโดยรวม ซึ่งอบรมบ่มเพาะให้บรรดา “ผู้ที่ได้มีวาสนาได้รับการศึกษา” ในความคาดหวังของอาจารย์ป่วยๆ กลับต้องขาดสามัญสำนึกที่จะไตร่ตรอง

^{๑๖} แหล่งอ้างอิงเดียวกัน หน้า ๔๓

ใคร่ครวญ ดังที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงเตือนสติเอาไว้ตอนต้นๆ ที่ตะวันตกเริ่มแผ่อำนาจเข้ามาว่า "...การงานสิ่งใดของเขา (ฝรั่ง) ที่คิด ควรจะเรียนรู้เอาไว้ ก็ให้เขาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว..." หรือดังที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้ชี้ให้เห็นในเรื่องของการศึกษาดัง "...ฝ่ายโทษต่างๆ ที่มากับอารยธรรมของชาวตะวันตก...คุณมหันต์ โทษอนันต์..."^{๑๑}

การพิเคราะห์โยงไปถึงเรื่องของหลักวิชาการ นักวิชาการ และการศึกษา ในที่นี้ ไม่ใช่เป็นเจตนาที่จะออกนอกเรื่องเลย หากหมายที่จะชี้ให้เห็นว่าเรื่องของสิทธิมนุษยชนนั้นเป็นเรื่องลึกซึ้งซับซ้อน และโดยรากฐานแล้วเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์อยู่กับสำนึกการเรียนรู้ของมนุษย์ การศึกษาและวิชาการจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งยวดในฐานะเป็นสื่อถ่ายทอดอบรมบ่มเพาะความคิดความเชื่อของคน แล้วในทางปฏิบัติ การศึกษาและวิชาการรวมถึงตัวนักวิชาการเอง ก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือถ่ายทอดอบรมบ่มเพาะเช่นว่านี้ ในสภาวะการเรียนรู้ของบรรดาประเทศกำลังพัฒนารวมถึงไทยเราต่างตกอยู่ภายใต้กระแสครอบงำของตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาจึงเป็นแนวโน้มอย่างสูงที่บรรดา "ผู้ที่ได้มีวิชาสนาได้รับการศึกษา" ทั้งหลายทั้งที่โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ จะพัฒนาไปเป็นกลุ่มชนประเภทที่ถูกตราหน้าอยู่ในขณะนี้ว่าเป็น "ปัญญาชนนายหน้า" (Comprador Intelligentsia) กล่าวคือกระทำบทบาทหน้าที่นำเสนอปลุกฝังในหมู่เพื่อนร่วมชาติของตนเองเกี่ยวกับหลักวิธีคิดแบบตะวันตกที่เอื้อต่อการถ่ายโอนทรัพย์สิน ความมั่งคั่งจากสังคมของตนเองออกไปสู่สังคมโลกตะวันตกและในขณะเดียวกันก็พยายามทำลายความเชื่อถือในเรื่องของการแสวงแนวพัฒนาทางเลือกที่ต่างออกไปจาก

^{๑๑}อ้างอิงใน เสน่ห์ จามริก: "เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน" บทความนำ เสนอในการสัมมนา "โครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดิน" ครั้งที่ ๑ เรื่อง "ปรัชญาการพัฒนา: ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ" ณ สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือนนทบุรี ๖-๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๑ หน้า ๖

กระแสอาณานิคมสมัยใหม่^{๑๔} พฤติกรรมพฤติกรรมทำนองนี้จะเห็นกันดาษดื่น ทั้งในรั้วมหาวิทยาลัยและตามสื่อมวลชนต่างๆ เป็นการแผ่อิทธิพลทางความคิด ความเชื่อออกไปอย่างกว้างขวางในหมู่สาธารณชน และในขณะเดียวกัน ก็เป็นการเปิดช่องทางสำหรับตนเองที่จะได้เข้าสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้ง ทรยศทางขึ้นสู่สถานะอำนาจการเมืองในที่สุด

ย้อนกลับไปพิจารณาถึงสถานการณ์ความเป็นไปของกลุ่มทุนและชนชั้นกลางไทย จากที่ได้พัฒนาเติบโตใหญ่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์และอำนาจนิยมทั้งในระดับโลกและภายในชาติ ผ่านสถานการณ์วิกฤต ๑๔ ตุลา และ ๖ ตุลา จนบรรลุถึงสำนึกความเป็นอัตลักษณ์และจุดยืนร่วมกันทางเศรษฐกิจการเมือง โดยอาศัยความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสามสถาบันหลักภาคเอกชน อันได้แก่สมาคมหอการค้าไทย สมาคมธนาคารไทย และสภาอุตสาหกรรมไทย ซึ่งได้วางรากฐานมาตั้งแต่สมัย "ระบอบปฏิวัติ" ของกลุ่มอำนาจ สฤษดิ์-ถนอม-ประภาส และทั้งในประการสำคัญยังพรังพร้อมด้วยกองทุนอันเกรียงไกรของเหล่าเทคโนโลยีแคตหรือ "มืออาชีพ" ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน จากจุดนี้ ขอให้เรามาติดตามดูความเคลื่อนไหวทางความคิดและนโยบายปฏิบัติ ซึ่งถึงตอนนี้ กลุ่มทุนและชนชั้นกลางเริ่มอยู่ในฐานะเป็นผู้นำ ไม่ใช่เป็นผู้คอยสนองรับจากภาครัฐดังเช่นแต่ก่อนเพื่อความชัดเจน อาจแบ่ง ๓ ช่วงใหญ่ๆ ดังนี้ ^{๑๕}

- ▶▶ ช่วงปี ๒๕๒๓-๒๕๓๑ "ประชาธิปไตยครึ่งใบ" กลุ่มทุนธุรกิจการเงินพร้อมด้วยกลุ่มนักบริหารจัดการ "มืออาชีพ" เข้ามีบทบาทร่วมในรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ "ดริมทีมเศรษฐกิจ"

^{๑๔}Renato Constantino, "Globalisation and the intellectual tradition",

Third World Resurgence, No.76, Jan. 1996 หน้า ๓๔

^{๑๕}จากที่บันทึกไว้ในแหล่งอ้างอิงเชิงอรรถหมายเลข ๑๓ หน้า ๘-๙

นำโดยนายบุญชู โรจนเสถียร อดีตผู้จัดการใหญ่ธนาคารกรุงเทพฯ
ในฐานะรองนายกรัฐมนตรี ผู้ได้สมญา “ซาร์เศรษฐกิจ” พร้อมด้วย
ดร.อานวย วีรวรรณ อดีตที่ปรึกษาเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์
ธนะรัชต์ ในฐานะรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง ประกาศตั้งสมญา
ประเทศไทยเป็น “บริษัทรวมไทย” (Thailand Inc.) ตามแบบ
ฉบับที่นิยมใช้เรียกขานประเทศญี่ปุ่น พร้อมทั้งประกาศรณรงค์
นโยบายเปิดประตูต้อนรับการลงทุนของต่างชาติ โดยอาศัยแรงจูงใจเรื่องแรงงานราคาถูกและ
ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

- ▶ ช่วงปี ๒๕๓๑-๒๕๓๔ รัฐบาล “ประชาธิปไตยเต็มใบ” ของพลเอก
ชาติชาย ชุณหะวัณ ประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็น
สนามการค้า ส่งเสริมการกว้านซื้อที่ดินแก่งำไรธุรกิจอสังหาริมทรัพย์
โดยถือว่าเป็นเรื่องที่ดี ช่วยให้คนไทยรวมทั้งชาวนา ชาวไร่ร่ำรวย
เงินทองขึ้น และ
- ▶ ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๕ - รัฐบาลชาติตาทหารรัฐประหาร ร.ส.ช. ของอานันท์
ปันยารชุน รัฐบาล “ประชาธิปไตยเต็มใบ” ชวน หลีกภัย-บรรหาร
 ศิลปอาชา-พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ-ชวน หลีกภัย ประกอบเป็นช่วง
ของการเปิดเสรีต่อเนื่องกัน จากการเปิดเสรีทางการค้าและการเงิน
วิเทศนกิจ ภายใต้รัฐบาล ๒ ชุดแรกจนเศรษฐกิจพุ่งสูง
ภายใต้รัฐบาลชุดต่อมาสถาบันการเงินล่มสลายประเทศชาติตกเป็น
หนี้สินล้นพ้นตัว และต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจกำกับควบคุม
เงื่อนไขเงินกู้ตาม “โครงการปรับโครงสร้าง” ของ ไอ.เอ็ม.เอฟ

จากกระบวนการพัฒนาการในช่วง ๒๐ ปีเศษดังกล่าวนี้ เห็นได้ชัดว่ากลุ่มทุน และชนชั้นกลางคงสืบทอดความเป็นอภิสิทธิ์ชน ความเป็นอำนาจนิยม และวัฒนธรรมการพึ่งพา ดังเช่นที่เคยเป็นมาเมื่อครั้งอยู่ภายใต้อุปถัมภ์ของ เผด็จการทหาร ความเป็นอภิสิทธิ์ก็เพราะยังคงสงวนรักษาแบบแผนนโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาของสภาพัฒน์ฯ ซึ่งชูสถานะความเป็นชนชั้นและ ความเป็นใหญ่ของภาคเมืองและธุรกิจอุตสาหกรรมเหนือภาคเกษตรชนบท ความเป็นอำนาจนิยมก็เพราะยังคงยึดเป้าหมายเร่งรัดอัตราการเติบโตทาง “เศรษฐกิจ” ตามนัยของทฤษฎีเสรีนิยมอันแฝงไว้ด้วยอำนาจนิยมของตะวันตก โดยไม่สนใจใยดีอะไรกับสิทธิเศรษฐกิจ สังคมอันพึงมีพึงได้สำหรับชนส่วนใหญ่ สิทธิทางการเมืองที่ตราไว้เป็นตัวบทกฎหมาย จึงมีค่าแต่เพียงในนาม ไม่อาจบังเกิด ผลจริงจังอะไร และประการสุดท้ายที่ต้องตกที่นั่งเป็นทุนนิยมแบบพึ่งพา ก็เพราะเคยชินอยู่กับระบบอุปถัมภ์อ้อมๆ ครั้นมาถึงตอนนี้ ได้ช่องทางพึ่งเงินทุน จากภายนอก ดังที่ “ดริมทีมเศรษฐกิจ” ของรัฐบาล พล.อ.เปรมฯ ทำการรณรงค์ ดังกล่าวมาข้างต้น ซึ่งก็ประจวบกับสภาวะตลาดอุปสงค์ภายในของกลุ่มประเทศ อุตสาหกรรมเองกำลังถดถอยตั้งแต่กลางทศวรรษ พ.ศ. ๒๕๑๐ ในขณะเดียวกัน กับที่ปริมาณเงินลงทุนขยายตัวเพิ่มขึ้น จึงจำเป็นต้องหาหนทางลงทุนใหม่ๆ ภายนอก เพื่อช่วงชิงส่วนแบ่งตลาดในเวทีแข่งขันการค้าโลก^{๖๖}

ภายใต้กระแสขยายการลงทุนของธุรกิจเอกชนออกสู่ตลาดโลกเช่นว่านี้เองที่ บรรษัทข้ามชาติได้ก่อตัวเติบโตขึ้นในช่วงทศวรรษ พ.ศ. ๒๕๐๐ นั้น เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ประเทศไทยเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจส่งเสริมการลงทุนเอกชน

^{๖๖}Henry Shutt, *The Trouble with Capitalism: An Inquiry into the Cause of Global Economic Failure*, London & New York, Zed Books, 1998 หน้า ๓๕-๓๕7

จากนั้น กลุ่มบริษัทข้ามชาติก็เติบโตใหญ่กล้าแข็งยิ่ง ๆ ขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะถึงช่วงทศวรรษ พ.ศ. ๒๕๒๐ มีการกระจุกรวมตัวกันทำการขยายการลงทุนและอำนาจบริหารจัดการออกไปทั่วโลกประมาณว่า มีบริษัทข้ามชาติทั่วโลกรวม ๔๐,๐๐๐ บริษัท ควบคุมบริษัทเครือข่ายถึง ๒๕๐,๐๐๐ แห่ง ความใหญ่โตมโหฬารของบริษัทข้ามชาติจะเห็นได้จากตัวอย่างกลุ่มบริษัทใหญ่ที่สุดประมาณ ๒๐๐ บริษัท ควบคุมกว่าหนึ่งในสี่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยวัดจากปริมาณขายของโลก การค้าโลกส่วนใหญ่ ระหว่างกว่าร้อยละ ๓๐ ถึงกว่าร้อยละ ๔๐ เป็นกิจกรรมการค้าภายในเครือข่ายบริษัทเดียวกัน การกระจุกพลังอำนาจด้วยการรวมตัวและควบกิจการ (mergers and acquisitions) นับวันจะเข้มแข็งรุนแรงยิ่ง ๆ ขึ้นอย่างไม่อาจหยุดยั้งได้ ในประการสำคัญ บริษัทข้ามชาติเหล่านี้ยังได้แรงหนุนจากบรรดารัฐบาลที่เดินแนวตลาดเสรี รวมทั้งจากสถาบันเศรษฐกิจการเงินระหว่างประเทศ อย่างเช่น ไอ.เอ็ม.เอฟ ธนาคารโลกและองค์การค้าโลก ทั้งหมดเหล่านี้ประกอบเป็นพลังผลักดันในระบบตลาดเสรีอันเป็นหัวใจของ “ระเบียบโลกใหม่” แผ่ขยายออกไปทั่วโลก โดยอาศัยสูตรนโยบาย ๓ ประการคือ ยกเลิกการควบคุมของรัฐ (Deregulation) ปลดปล่อยเสรีทางการค้าและการเงิน (Liberalization) และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เป็นของเอกชน (Privatization) ^{๑๗} ดังที่เราเริ่มคุ้น ๆ กันอยู่และกำลังส่งผลกระทบในช่วงวิกฤต

^{๑๗} แหล่งอ้างอิงเดียวกัน หน้า ๑๑๙

Frederic Clairmont, "The Unstoppable Behemoths", *Third World Resurgence*, No.63, Nov.1995 หน้า ๓๔-๓๖

Sarah Anderson & John Caranagh, "The rise of global corporate power", *Third World Resurgence*, No.97, Sept.1998 หน้า ๓๓๗-๓๓๙

Hans-Peter Martin and Harald Schumann, *The Global Trap: Globalization and the assault on prosperity and democracy*, London and New York, Zed Books, 1997 หน้า ๘

เศรษฐกิจการเงินของไทยขณะนี้ และเมื่อประมวลกันแล้วก็ประกอบเป็นเป้าหมายที่เข้าใจได้ไม่ยาก กล่าวคือ เพื่อถ่ายโอนอำนาจรัฐให้แก่ภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งโดยแท้จริงก็หมายถึง กลุ่มทุนข้ามชาติหรือตัวแทนนายหน้าทั้งหลายนั่นเอง ทั้งนี้ ในนามของประสิทธิภาพและการแข่งขันเสรี

ด้วยพลังอำนาจใหญ่ยิ่งเช่นว่านี้ ประกอบกับความกระหึ้นกระหือหรือของกลุ่มทุนและชนชั้นกลางชาติกำลังพัฒนาต่างๆ เรียกร้องต้องการเงินทุนจากภายนอก เหล่าบรรษัทข้ามชาติจึงสามารถแผ่อิทธิพลบงการนโยบายเศรษฐกิจสังคมที่เป็นการลดรอนสิทธิเสรีภาพและสวัสดิการของประชาชนส่วนใหญ่อย่างเช่นในเรื่องของการศึกษา สาธารณสุข รวมทั้งสวัสดิการด้านต่างๆ ของกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ประชาชนคนไทยเราก็เริ่มจะลิ้มรสของเศรษฐกิจตลาดเสรี ถึงขนาดถูกกดดันให้ออกกฎหมาย อย่างเช่น พ.ร.บ.ประกอบธุรกิจคนต่างด้าว ซึ่งเป็นข่าวเกรียวกราวเกิดการต่อต้านรุนแรงเมื่อไม่นานมานี้^{๑๔} เพราะเหตุจากจิตสำนึกและพฤติกรรมของบรรษัทข้ามชาติที่มุ่งเอาแต่สอดส่ายเสาะหาแหล่งลงทุนที่กำกပ်ไว้ด้วยเงื่อนไขผลประโยชน์เฉพาะตัว และยึดยึดตบตลวงโทษบั่นทอนสิทธิเสรีภาพและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนคนส่วนใหญ่ เช่นว่านี่เอง ที่กลุ่มบรรษัทข้ามชาติต้องมาถูกขนานนามว่า “สัตว์ล่าเหยื่อ” (beasts of prey) หรือไม่มี “ค่ายกักกันบรรษัท” (corporate gulag) ในแบบฉบับของค่ายกักกันโซเวียตในทางตรงกันข้ามจากหลักสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย ตามที่พึงเข้าใจกันโดยทั่วไป สำนึกและพฤติกรรมของกลุ่มบรรษัทข้ามชาติกลับเป็นไปในแบบแผนที่ศาสตราจารย์เฟรดเดอริค แคลร์มอนต์ บรรยายให้ภาพพจน์กลุ่มบรรษัทข้ามชาติได้อย่างตรงไปตรงมา :

^{๑๔} แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถหมายเลข ๑๓ หน้า ๑๐

(กลุ่มบริษัทข้ามชาติ) กลายเป็นพลังกระตุ้นต่อต้านตลาด เป็นตัวแทนอำนาจเบ็ดเสร็จ ต่อต้านประชาธิปไตย เป็นผู้ทำลายล้างทรัพย์สิน และเป็นผู้ทำลายกำลังแรงงานของโลกไปอย่าง มหาศาล^{๑๙}

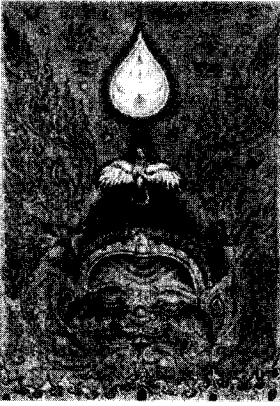
ตามที่บรรยายไว้นี้ ดูจะไม่ผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงเท่าใดนัก เพราะเท่าที่กลุ่มบริษัทข้ามชาติแผ่ขยายไปถึงแทบทุกมุมโลกขณะนี้ ก็ตั้งตนอยู่ในฐานะ ปลอดภัยจากการควบคุมของรัฐ และสามารถทะลุทะลวงเข้าไปกำกับครอบงำ แบบแผนการดำรงชีวิตไปทั่วทุกกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการผลิต หรือ การบริโภค รวมตลอดถึงความคิดความเชื่อและรสนิยมของคนได้อย่างสัมฤทธิ์ผล ชาวอเมริกันกล่าวเรื่องการรวมตัวระหว่างไทม์วอร์เนอร์ (Time Warner) บริษัทยักษ์ใหญ่ทางสื่อข่าวสารการบันเทิง กับ เอ.ไอ.แอล (America On Line) ยักษ์ใหญ่ทางด้านอินเทอร์เน็ตสดๆ ร้อนๆ ตอนย่างเข้าคริสต์ศหัสวรรษ 2000 เมื่อต้นเดือนมกราคมนี้เองเป็นสัญญาณบ่งบอกได้เป็นอย่างดีถึงกระแสแนวโน้มที่ว่านี้^{๒๐} การรวมตัวและควบกิจการยังเป็นยุคศาสตร์ที่เปิดช่องทางให้การรวมศูนย์ อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จมีความโน้มเอียงที่จะเป็นไปได้อย่างสูง ที่สำคัญนอกเหนือไปจากการยกเลิกการควบคุมทางการเงินแล้ว ทางรัฐบาลประเทศอุตสาหกรรม ก็ยังสมรู้ร่วมคิดผ่อนปรนระเบียบกวดขันในเรื่องป้องกันการผูกขาดอีกด้วย รวมทั้ง ในสหรัฐอเมริกาซึ่งเคยเข้มงวดกวดขันควบคุมสอดส่องในเรื่องนี้^{๒๑}

^{๑๙}Frederic Clairmont แหล่งอ้างเดียวกับเชิงอรรถหมายเลข ๑๗ หน้า ๓๔

^{๒๐}*Bangkok Post*, January 12, 2000

^{๒๑}Henry Shutt แหล่งอ้างเดียวกับเชิงอรรถหมายเลข ๑๖ หน้า ๑๑๙

ในสภาวะเศรษฐกิจการเมืองโลกเช่นนี้ จึงเป็นปัญหาท้าทายอย่างยิ่งต่อสังคมการเมืองไทยเรา ซึ่ง ณ บัดนี้ได้เข้าไปผูกพันต้องพึ่งพาอาศัยเงินทุนจากภายนอกอย่างแน่นแฟ้น ความผูกพันพึ่งพาอาศัยเช่นนี้กำลังมาถึงจุดที่การกำหนดนโยบายและมาตรการบริหารประเทศจำต้องผูกพันขึ้นอยู่กับ “ความมั่นใจ เชื่อถือของต่างชาติ” อันเป็นคำวลีที่ใช้อ้างอิงกันเป็นชีวิตประจำวันของประชาชนคนไทย ไม่เฉพาะแต่ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจการเงินขณะนี้เท่านั้น แต่ดูจะเป็นเช่นนั้นต่อไปโดยไม่จำกัดกาลเวลาภายใต้การนำของกลุ่มทุนและชนชั้นกลางมืออาชีพในยุคที่เป็นอิสระเสรีจากอู่อำนาจอุปถัมภ์ของรัฐ และเข้าสู่สถานะอำนาจรัฐโดยตรงคำถามมีอยู่ว่าอะไรเล่าคือ “ความมั่นใจ เชื่อถือ ของต่างชาติ” ในเมื่อในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ความมั่นใจของต่างชาติกินความไปถึงไม่เพียงแต่ลิตรอนสิทธิเสรีภาพเพื่อแสวงประโยชน์ผลกำไรสูงสุดเท่านั้น หากยังเป็นไปเพื่อความคุ้มครองงำชีวิตประชาชนคนไทยทั้งมวลอย่างเบ็ดเสร็จ และนั่นก็คือ การละเมิดลิตรอนสิทธิมนุษยชนขั้นมูลฐานที่สุด อันได้แก่ สิทธิในชีวิตของมนุษย์ทั้งหมดนี้ เป็นโจทย์ใหญ่ยิ่งสำหรับกลุ่มทุนและชนชั้นกลาง มืออาชีพในฐานะชนชั้นปกครองในยุคโลกาภิวัตน์/ โลกานุวัต ในขณะเดียวกันมวลสามัญชนคนไทยและผู้ยากไร้ทั้งหลาย ก็ย่อมต้องมีภารกิจของตนเองในอันที่จะแสวงทางเลือก เพื่อชีวิตที่ดีมีศักดิ์ศรี ตามวิสัยธรรมชาติของมนุษย์

บูรณาการสิทธิมนุษยชนเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืน

เราได้เห็นกันแล้วว่า การพัฒนาโดยยึดเอาเป้าหมายการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นที่ตั้งนั้น บังเกิดผลอย่างไรต่อสิทธิเสรีภาพและชีวิตความเป็นอยู่ของมวลชนส่วนใหญ่ตลอดจนทรัพยากรและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในที่นี่ขอให้มาพิจารณาวิเคราะห์กันดูว่า เส้นทางที่ประชาชนคนไทยถูกกำหนดให้ทั้งเดินทั้งวิ่ง ล้มลุกคลุกคลานมานั้น ได้พาเรามาสู่อะไร และจุดหมายปลายทางที่ว่่านั้น โดยแท้จริงคืออะไรกันแน่

ดังที่เราได้เรียนรู้จากตำรับตำราประวัติศาสตร์เบื้องต้นกันมาแล้วว่า ชาติตะวันตกเป็นผู้จุดกำเนิดการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีอันบันดาลผลให้ชาติเหล่านี้เป็นมหาอำนาจอุตสาหกรรมขึ้น ความเป็นมหาอำนาจอุตสาหกรรมเป็นพลวัตผลักดันให้ต้องแผ่ขยายอาณาจักรของตนออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อสนองความต้องการตลาดที่จะรองรับผลผลิตอุตสาหกรรม ซึ่งก็เป็นความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุดในทำนองเดียวกัน ตลาดที่ว่านี้ อีกนัยหนึ่งก็คือ อุปสงค์การบริโภคนั่นเอง ตลาดกับบริโภคนิยมเปรียบเสมือนเครื่องช่วยหายใจของทุนอุตสาหกรรมนิยม การสะดุดหยุดลงของกระบวนการแผ่ขยายที่ว่านี้ไม่ว่าด้วยเหตุผลกลใดย่อมหมายถึงวิกฤตหายนะของระบบโดยรวม दरระกะแห่งอำนาจและกิเลสจึงเป็นสมุฏฐานที่มาของลัทธิอาณานิคมในอดีตจนถึงกระแสลัทธิโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

ซึ่งความจริงแล้ว ประกอบเป็นกระบวนการอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือ การแผ่อำนาจออกไปทั่วโลกและการครอบครองโลกภายใต้พลาณาภาพอุตสาหกรรมอันมีทุนและเทคโนโลยี รวมทั้งแสนยานุภาพทางการทหารถ้าจำเป็น เป็นคัสตราวุธทั้งหลายทั้งปวงนี้เป็นไปในนามของหลักการเศรษฐกิจตลาดเสรี คำวลี “ตลาดเสรี” เป็นสำนวนชวนให้ชื่นชมและไฟ้แสงทาดตามวิสัยจินตนาการของมนุษย์ พร้อมทั้งยังได้รับการเสริมส่งด้วยอุดมการณ์สิทธิเสรีภาพสมัยใหม่ อันมีต้นกำเนิดมาจากสังคมโลกตะวันตกเช่นเดียวกัน

แต่ทว่า ทั้งโดยเจตนาธรรมณ์ดั้งเดิมและโดยประสพการณ์ในประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า เศรษฐกิจตลาดเสรีโดยแท้จริง ก็คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจธรรมดาๆ นี้เอง ไม่มีอะไรซับซ้อน เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นใหญ่เพื่อครอบงำและครอบครองทรัพยากรและชีวิตความเป็นอยู่ของคนทั้งโลก ซึ่งในภาษาของยุคอาณานิคมใช้เรียกเป็นอุดมการณ์ว่า “ภาระหน้าที่ของคนขาว” (The White Man’s Burden) แล้วก็คงเพราะความต้องการอำนาจเป็นใหญ่นี้เอง ที่ทำให้เป้าหมายและกระบวนการเรียนรู้ทางวิชาการต้องผิดเพี้ยนบิดเบือนไปจากวัฒนธรรมประเพณีของความคงแก่เรียน (Scholarship) ไป ภายใต้กระแสทุนอุตสาหกรรมนิยมและตลาดเสรี เศรษฐกิจ/เศรษฐศาสตร์ จึงลดค่าลงไปเป็นเพียงเรื่องธุรกิจและการเงิน ธุรกิจเองโดยสถานะและบทบาทหน้าที่อันววยบริการเชื่อมความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ความต้องการในหมู่คนในสังคม ก็กลายเป็นอำนาจเหนือชีวิตคนและสังคม รวมทั้งตัวนักเศรษฐศาสตร์เองก็ต้องพินอบพิเทาลดค่าของตนเองต่อประชาคมและบรรดาผู้นำธุรกิจผู้เปรียบประดุจวีรชนแห่งเศรษฐกิจแบบเสรีและแข่งขัน^{๒๒} โดยนัยนี้ “ตลาด” จึงมิใช่พื้นที่ปฏิสัมพันธ์

^{๒๒}Thomas Michael Power, *The Economic Pursuit of Quality*, London, M. E.

ของ “มือที่มองไม่เห็น” (Invisible Hand) ตามทฤษฎีของแอดัม สมิท บิดาแห่งเศรษฐกิจเสรีนิยม อีกต่อไป หากเป็นเพียงเวทีอำนาจภายใต้การควบคุมครอบงำของธุรกิจผูกขาดข้ามชาติอันเป็นกระแสแนวโน้มของโลกาภิวัตน์ทุกวันนี้ และเพราะฉะนั้นตลาดจึงเป็นที่ยึดถือกันเสมือนแท่นคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์และสถาบันสูงสุดปลอดจากการควบคุมหรือแทรกแซงใดๆ ที่มีใช่เป็นไปเพื่อดำรงสถานะเดิมของ “ตลาด”

ได้พยายามย้าอู่เสมอว่า ทุนนิยม ตลาด และการค้าการเงิน นั้นเป็นเรื่องของกระบวนการทางสังคม โดยธรรมชาติไม่ใช่เรื่องผิดถูกในตัวของมันเอง หากแต่ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในสถาบันและกระบวนการทางสังคม ความสำเร็จหรือความล้มเหลวย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบส่วนอื่นๆ อันหลากหลายในสังคมมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นในมิติด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม ศาสนธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกณฑ์คุณค่าอื่นๆ จุดบอดและอหังการของเศรษฐกิจ/เศรษฐศาสตร์ สำนัก “เสรีนิยมใหม่” (Neoliberalism) ซึ่งเป็นกระแสหลักในเวทีอำนาจเศรษฐกิจการเมืองโลกอยู่ในขณะนี้ อยู่ที่ความมกมายในกลไกตลาด ซึ่งตกอยู่ภายใต้กระแสพลังอำนาจของการของกลุ่มทุนผูกขาดขนาดใหญ่ กลุ่มทุนและชนชั้นกลางมืออาชีพของไทย ชักศึกเข้าบ้าน ก็ด้วยความเขลาทางมกมายและความต้องการเป็นใหญ่ ในทำนองเดียวกัน กลายเป็นบริวารรองรับกระแสการแบ่งแยกแปลกแยกและปัญหาหลักถิ่นขัดแย้งจากระดับโลกเข้าสู่ภายในสังคมวัฒนธรรมของตนเอง รวมทั้งบั่นทอนทำลายฐานทรัพยากรต้นทุนชีวิตของมวลชนคนไทยโดยส่วนรวม ปัญหาที่มีอยู่ว่าเราจะฟื้นจากสภาวะความเขลาและมกมายนี้ได้อย่างไร ไม่ใช่เพียง “การฟื้นตัวทางเศรษฐกิจเงินตรา” ที่ชนชั้นปกครองใหม่พยายามพร่ำประชาสัมพันธ์ต่อสาธารณชนคนไทยอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันอยู่ในเวลานี้ ซึ่งโดยสาระ ก็คือ การฟื้นทวนกลับไปสู่ความเขลาทางมกมายและความเป็นเศรษฐกิจ/เศรษฐศาสตร์นายหน้าหรือบริวาร ดังเช่นแต่ก่อนนั่นเอง!

จะอย่างไรก็ตาม ในท่ามกลางวิกฤตความแบ่งแยกและแปลกแยกที่ทุนอุตสาหกรรมนิยมก่อขึ้นจนถึงขั้นเกิดการประท้วงต่อต้านจากกลุ่มองค์กรสิทธิมนุษยชนมากมายหลากหลายต่อการประชุมองค์การการค้าโลกที่นครซีแอตเติล สหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๔๒ ที่ผ่านมาสดๆ ร้อนๆ นี้เอง ก็ได้เริ่มปรากฏมีความพยายามในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ที่จะวิเคราะห์ทบทวนถึงเหตุแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวของทุนนิยมเศรษฐกิจตลาดเสรี ดังสะท้อนให้เห็นได้จากบทปาฐกถาของศาสตราจารย์อมตยา เช่น แห่งมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล ที่กล่าวถึงประสบการณ์ความสำเร็จของทุนนิยมในอดีตที่ไม่เพียงแต่อาศัยกลไกตลาดโดยลำพัง หากยังขึ้นอยู่กับพัฒนาการของการผสมผสานทางสถาบันต่างๆ ซึ่งเศรษฐกิจตลาดประกอบเป็นส่วนหนึ่ง พร้อมทั้งย้ำว่า :

เราจะต้องให้การรับรองอย่างเหมาะสมขึ้นในบทบาทของบรรดาสถาบันที่ไม่ใช่ตลาดต่อความสำเร็จของเศรษฐกิจตลาด และบทบาทของคุณค่าที่ไม่ใช่เรื่องผลกำไร ต่อบรรดาพื้นฐานพฤติกรรมทั้งหลายสำหรับความสำเร็จของทุนนิยม²³

แต่กระนั้นก็ดี ศาสตราจารย์อมตยา เช่น ก็ยังคงเหมือนจะมองเศรษฐกิจตลาดเป็นตัวตั้งอยู่ดี และมองสถาบันที่มีใช่ตลาดและคุณค่า พฤติกรรมอื่นๆ

²³Amartya Sen, "The Market, Democracy and Development", บทปาฐกถานำเสนอในการประชุมทางวิชาการเรื่อง "การเมือง การบริหาร และการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยต้นศตวรรษหน้า" จัดโดย สถาบันพระปกเกล้า ณ โรงแรมรอยัล คลิฟ บีช รีสอร์ท พัทยา ชลบุรี ๑๐-๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๒ หน้า ๒ คัดแปลโดยผู้เขียนเอง

ที่ ไม่ใช่เรื่องแสงผลกำไร เป็นเพียงตัวเสริม (Supplementation) ให้กับเศรษฐกิจ ตลาด ทั้งที่โดยพื้นฐานวัฒนธรรมประเพณีแต่ก่อนมาของเศรษฐศาสตร์เอง เศรษฐกิจกับเกณฑ์คุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมต่างประกอบเป็นกระบวนการชีวิตสังคมเดียวกัน ดังที่ ศาสตราจารย์ จีออฟ ฮอดกัสน์ ให้บรรณาธิบายไว้เมื่อ เกือบยี่สิบปีมาแล้ว :

...การวิเคราะห์เชิงศาสตร์ถึงสภาวะเป็นไปในปัจจุบัน ไม่ควร แยกออกจากภาพของสังคมที่เป็นธรรมและเสรี สำหรับนัก เศรษฐศาสตร์จำนวนมากในอดีต รวมทั้งแอดัม สมิธ เดวิด ริคาร์โด คาร์ลมาร্ক และจอห์น เมนาร์ด เคนส์ การแยกเช่น นั้น ไม่เคยทำกันอย่างเด็ดขาด ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ไม่อาจอยู่ รอดและรุ่งเรืองขึ้นมาได้ในสูญญากาศ ประวัติศาสตร์ของ สังคมศาสตร์ สอนเราว่า มีน้อยมาก ถ้าหากจะมีที่ทฤษฎีจะ แยกออกจากอุดมการณ์ นี้ไม่ได้หมายความว่า เราทอดทิ้ง การอ้างความเป็นศาสตร์ ตรงกันข้ามมันหมายถึงเป็นการจัด ความเป็นศาสตร์ให้อยู่ในบริบทของ (ชีวิต) มนุษย์และสังคม ควบคู่กันไปกับทฤษฎี 'บริสุทธิ์' เรายังจะต้องประเมินคุณค่า ของจุดมุ่งหมายทางการเมืองและสังคมอีกด้วย^{๒๔}

^{๒๔} Geoff Hodgson, *The Democratic Economy: A New Look at Planning, Markets and Power, 1984*

อ้างในบทความ "แนวความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง" นำเสนอ ในการสัมมนาวิชาการ ๒๕๒๔ เรื่อง "ทิศทางเศรษฐกิจไทยในทศวรรษหน้า" จัดโดย คณะ เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๑๓-๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ นาลงตีพิมพ์เป็นหนังสือ รวมบทความใน เสน่ห์ จามริก: สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหาคอบไฟ พ.ศ. ๒๕๓๗ หน้า ๑๙๓-๑๙๔ คัดแปลโดยผู้เขียนเอง

รวมความแล้ว “ตลาดเสรี” ในความเป็นจริงไม่ได้มีฐานอ้างอิงความชอบธรรมทางทฤษฎี หรือวิชาการอันควรค่าแก่การเชื่อถืออะไรทั้งนั้น หากแต่เป็นเพียงเรื่องของพลังอันเปล่าเปลือยถืออำนาจเป็นธรรม โดยนัยนี้หลักการไตรลักษณ์ของสิทธิมนุษยชนตะวันตกคือ บัจเจกบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน และนิติธรรม อันเป็นอุดมการณ์ทรงพลังคุณค่าเสริมส่งให้ชนชั้นกลางได้สามารถฟันฝ่าต่อสู้จนบรรลุถึงเป้าหมายสิทธิเสรีภาพและพัฒนาก้าวหน้ารุ่งเรืองมา ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จึงต้องถูกบิดเบือนผิดเพี้ยนไป หลักการบัจเจกนิยมกลายเป็นเรื่องของการแข่งขันช่วงชิงและความอยู่รอดของผู้แข็งแรงกว่า เข้าทำนองทุกคนกำลังทำสงครามสู้รบกับทุกคน ในสภาวะธรรมชาติอันป่าเถื่อนของโทมัส ฮ็อบส์ หลักการสิทธิในทรัพย์สินกลายเป็นสิทธิเบ็ดเสร็จเด็ดขาดที่จะใช้พลังเงินทุนทำอะไรก็ได้โดยอยู่เหนือการควบคุมใดๆ ของรัฐและประชาชนรวมทั้งสิ่งที่มาเรียกกันว่า “สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา” ก็ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใช้เพื่อควบคุมครอบครองเหนือปัจจัยชีวิตมนุษย์ และหลักนิติธรรมก็กลายเป็นเพียงเรื่องของนิติบัญญัติหรือการตรากฎหมายโดยอาศัยอำนาจเป็นใหญ่ โดยไม่ต้องคำนึงถึงความถูกต้องและเที่ยงธรรม อย่างที่เรียกกันว่า “อำนาจเป็นธรรม” ทั้งหมดนี้ประกอบเป็นเนื้อหาสาระและแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นจริงของสังคมตะวันตกภายใต้กระแสทุนอุตสาหกรรมนิยมและเป็นไปโดยรวมในนามของ “สิทธิราษฎรและการเมือง” ผลก็คือกลายเป็นสิทธิเสรีภาพที่ถูกใช้เพื่อทำลายสิทธิเสรีภาพ ดังที่ ดร.โชดจ์ดีโต ไมโก นักคิดชาวอินโดนีเซีย และอดีตรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยสหประชาชาติเคยเตือนสติเอาไว้เมื่อกว่ายี่สิบปีมาแล้ว^{๒*} ยิ่งไปกว่านั้น ยังเป็นกระแสสิทธิเสรีภาพที่

^{๒*} Soedjatmoko, “Development and Freedom”, Ishizaku Memorial Lectures, 1979 อ้างในบทความ “พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน” ใน เสน่ห์ จามริก: สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา แหล่งอ้างเดียวกับเชิงอรรถหมายเลข ๒๔ หน้า ๕๙-๖๐

กำลังถูกใช้เพื่อเป็นข้อต่อรองความได้เปรียบเสียเปรียบในเชิงการค้าด้วย ในนามของหลักการ “การค้าเสรี” ในส่วนของประเทศกำลังพัฒนาอย่างไทย ก็คงได้แต่ทำตนเป็นฝ่ายตั้งรับขอผิดผ่อนการแก้ไขปัญหาสิทธิมนุษยชนภายในบ้านของตนเอง อย่างเช่นเรื่อง แรงงานเด็ก มาตรฐานแรงงาน หรือว่าเรื่องผลกระทบต่อนิเวศสภาพแวดล้อม เหตุผลก็ทำนองเดียวกัน คือ เรื่องของผลประโยชน์ได้เสียในเชิงการค้า ในการประชุมองค์การการค้าโลกที่ซีแอตเติล ดังกล่าวรัฐบาลไทยเราก็ยังคงยืนหยัดอยู่ในนโยบายทำที่เข่นนั้นอย่างไม่เสื่อมคลาย โดยสรุปแล้ว สิทธิประโยชน์เชิงธุรกิจของกลุ่มชนเพียงน้อยนิด ได้รับการเชิดชูเหนือสิทธิเสรีภาพของชนส่วนใหญ่ รวมทั้งบูรณภาพของทรัพยากรและธรรมชาติแวดล้อมอันเป็นฐานสำคัญของชีวิตสังคมไทยโดยรวม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ทั้งหมดนี้คือ ปัญหาตาบสองคมของหลักคิดตะวันตกดังกล่าวเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งต้องกลายมาเป็นเครื่องบั่นทอนพัฒนาการสิทธิมนุษยชนดังที่เกริ่นไว้ในตอนต้น พัฒนาการที่ว่่านี สะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีในหลักการและกระบวนการทำงานขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งโดยสรุป เป็นการยืนยันรับรองถึงความ เป็นองค์กรรวม และความเชื่อมโยงพึ่งพาต่อกันระหว่างสิทธิราษฎรและการเมือง กับสิทธิเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงระหว่างสิทธิมนุษยชนกับประชาธิปไตยและการพัฒนา^{๒๖} ที่น่าสนใจโดยเฉพาะสำหรับประเทศกำลังพัฒนาซึ่งเห็นสมควรนำมาเน้นไว้ ณ ที่นี้คือ บทบัญญัติ มาตรา ๑ ของทั้งกติกาสัญญาาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิราษฎรและการเมือง กับกติกาสัญญาาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ถึงแม้จะถูกกีดกัน

^{๒๖} Asbjorn Eide, “The historical significance of the Universal Declaration”, และ John P. Pace, “The development of human rights law in the United Nations, its control and monitoring machinery”. ใน *Human Rights : 50th Anniversary of The Universal Declaration*, UNESCO, December 1998, No.158 หน้า ๕๗๕-๕๙๗ และ ๕๙๙-๕๑๑ ตามลำดับ

ให้ต้องบัญญัติแยกกันคนละฉบับ ด้วยเหตุผลความไม่ลงรอยกันเชิงอุดมการณ์ แต่ก็มีข้อความตรงกันทุกถ้อยคำ ดังนี้ :

ประชาชนทั้งปวงมีสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง โดยพื้นฐานของสิทธิเช่นว่านั้น ประชาชนย่อมกำหนดสถานะทางการเมือง และดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของตนได้อย่างเสรี

เพื่อจุดมุ่งหมายของตน ประชาชนทั้งปวงย่อมจัดการเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และทรัพยากรธรรมชาติของตน โดยไม่เป็นการเสื่อมเสียต่อพันธุกรรมใดๆ อันเกิดจากร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ บนพื้นฐานของหลักการยังประโยชน์ซึ่งกันและกัน และกฎหมายระหว่างประเทศ ไม่ว่ากรณีใดๆ ประชาชนไม่อาจถูกพรากจากปัจจัยการยังชีพของตนได้

บทบัญญัติทั้งสองวรรค เป็นการสะท้อนถึงหลักการและสัจธรรมของธรรมชาติ ความสัมพันธ์เกี่ยวโยงและพึ่งพาต่อกันของสิทธิเสรีภาพด้านต่างๆ ดังที่สมัชชาองค์การสหประชาชาติได้ประกาศยืนยันไว้ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๕๐ ว่า “คนเราเมื่อถูกพรากสิทธิเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ก็ย่อมไม่ใช่บุคคลมนุษย์ ซึ่งปฏิญญาสากลฯ ถือเป็นอุดมคติของคนเสรี” ซึ่งก็สอดคล้องกับสุนทรพจน์ “สี่เสรีภาพ” (Four Freedoms speech) ของอดีตประธานาธิบดีแฟรงคลิน รูสเวลต์ แห่งสหรัฐอเมริกายุคนิวดีล (New Deal) ยืนยันในหลักการความเป็นองค์รวมของสิทธิมนุษยชนคือเสรีภาพในการพูด เสรีภาพในความเชื่อ เสรีภาพจากการขาดแคลน และเสรีภาพจากความกลัว หรือถ้าจะย้อนไกลไปถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ อันเป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่กระแสดิดและความตื่นตัวเคลื่อนไหวในเรื่องสิทธิมนุษยชน

เป็นไปอย่างสุดเหวี่ยง จะเรียกว่าเป็นศตวรรษแห่งการปฏิวัติเบ่งบานของสิทธิมนุษยชนก็คงไม่ผิดนัก เราก็จะเห็นงานทางความคิดและการเคลื่อนไหว อย่างเช่น สิทธิของคน (Rights of Man) ของทอมัส เพ็น (Thomas Paine) ซึ่งตีพิมพ์ออกมาสองปีเศษหลังปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ.๑๗๘๙ โดยย้ำถึงความหมายความสำคัญของสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตย ที่รวมไปถึงมาตรการสวัสดิการ เศรษฐกิจ สังคม การบรรเทาทุกข์คนยากไร้ บำนาญสำหรับคนชรา และโอกาสทางการศึกษา สำหรับคนทุกคน^{๒๖๗} แสดงให้เห็นว่าหลักคิดเสรีนิยมตะวันตกแต่ก่อนถึงแม้จะเน้นหนักไปในด้านสิทธิส่วนบุคคลและการเมือง แต่ก็ยังมีส่วนโยงไปถึงด้านสิทธิสวัสดิการ เศรษฐกิจ สังคม ไม่ใช่เพิ่งมาเริ่มเอาในช่วงกระแสสังคมนิยมศตวรรษต่อมา

กระบวนการผนึกสิทธิมนุษยชน ให้เป็นองค์รวมอันหนึ่งอันเดียวกันขององค์การสหประชาชาติได้จุดสรุปลงที่ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา (Declaration on the Rights to Development) ปี ค.ศ.๑๙๘๖ และปฏิญญากรุงเวียนนาและแผนปฏิบัติการ (The Vienna Declaration and Programme of Action) ๑๙๙๓ เป็นการเน้นถึงสิทธิในการกำหนดเจตจำนงตนเอง สิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา และสิทธิในอธิปไตยเหนือทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมทั้งตอกย้ำถึงหลักความเป็นสากลของ สิทธิมนุษยชนและข้อผูกพันระหว่างประเทศในการก้าวออกไปสู่สิทธิประชาธิปไตย การพัฒนา และสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือว่าเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน^{๒๖๘} ในส่วนของประเทศไทย เราเอง ซึ่งสงวนท่าทีมาโดยตลอดในเรื่องสิทธิมนุษยชน ก็เป็นที่น่ายินดีว่า ในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระชนมายุครบ ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ รัฐบาล

^{๒๖๗} แหล่งอ้างอิงเดียวกัน หน้า ๔๗๘ และ ๕๐๐

^{๒๖๘} แหล่งอ้างอิงเดียวกัน หน้า ๕๓๐-๕๐๗

ได้ทำการภาคยานุวัติข้อตกลงทั้งหมดอันประกอบเป็นประมวลบัญญัติสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ (International Bill of Human Rights) ทั้งนี้ จากสุนทรพจน์ของรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร ต่อสมาชิกขององค์การสหประชาชาติเมื่อเดือนตุลาคม ที่ผ่านมานี้เอง^{๒๔}

ดังนั้น ในสถานการณ์ระดับสากล คู่ขนานไปด้วยกันกับกระแสทุนนิยมอำนาจเบ็ดเสร็จที่กำลังจะมกเข้มนแผ่ขยายอาณาจักรอย่างไม่ต้องยั้งคิด หลักการล่มสลายของกระแสอำนาจเบ็ดเสร็จคอมมิวนิสต์ ในนามของ “ระเบียบโลกใหม่” ก็ยังคงมีกระแสสิทธิมนุษยชนในองค์การสหประชาชาติซึ่งถึงแม้จะอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตก แต่อย่างน้อยก็เป็นเวทีทางการทูตและการเมืองระหว่างประเทศ ที่บรรดาประเทศกำลังพัฒนาเล็กๆ มีช่องทางสามารถใช้สิทธิใช้เสียงของตนได้อย่างเสมอภาคเสมอไหล่ขึ้น นำหนักกระแสความเคลื่อนไหวทางความคิดและการผลักดันในเรื่องสิทธิมนุษยชน ดังที่นำมากล่าวถึงโดยย่อในที่นี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นได้อย่างดีถึงศักยภาพความเป็นไปได้ในข้อนี้ ปัญหาอยู่ที่สำนึกและเจตจำนงของชนแต่ละชาติแต่ละประเทศเองเป็นสำคัญ สุนทรพจน์ของรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทยในเวทีองค์การสหประชาชาติดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการบุกเบิกช่องทางสำหรับประชาชนคนไทยที่จะยื่นหยัดในสิทธิเสรีภาพของตนอย่างเต็มภาคภูมิ ทั้งในส่วนที่บรรจุอยู่ในรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ และปัญหาใหม่ๆ ที่จะพึงมีตามมาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

ในระดับสถานการณ์ภายในประเทศซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับระดับสากล เราได้ประจักษ์ถึงแบบแผนพฤติกรรมของชนชั้นนำไทยภายใต้อิทธิพลชั้นนำของกลุ่มทุนและชนชั้นนำกลางระดับมืออาชีพทั้งไทยและเทศ ยังผลเป็นการนำพา

^{๒๔} *Bangkok Post*, November 10, 1999 และข้อมูลแฟกซ์จากกรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

เศรษฐกิจการเมืองของประเทศและชีวิตความเป็นอยู่ของมวลประชาชนคนไทย เข้าสู่วัฏจักรของกระแสเร่งรัดพัฒนาการเติบโตทางเศรษฐกิจ และในที่สุดพันธะอันเป็นเบียดเบียน ภายใต้อำนาจควบคุมครอบงำของกระแสทุนอำนาจเบ็ดเสร็จภายนอก แล้วก็คืบคลานไปกับกระแสพัฒนาอำนาจนิยมนี้เช่นกัน ได้เกิดการก่อตัวและขยายวงของการสำนึกตื่นตัวเรียนรู้ถึงสิทธิเสรีภาพในหมู่กลุ่มอนุรักษ์และชุมชนท้องถิ่นชนบท - ซึ่งมีชีวิตผูกพันอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติเขตร้อนอันมีค่าที่ไม่อาจประเมินเป็นค่างวดเงินตราตามทฤษฎี “ตลาด” สำนักเศรษฐศาสตร์ “เสรีนิยมใหม่” ทั้งนี้ โดยที่ยังไม่ต้องพูดถึงการตื่นตัวประท้วงเรียกร้องต่างๆ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความยากจนยากไร้ช่วยตัวเองไม่ได้ ทั้งที่ ที่ทำกินเสื่อมโทรมเพราะเกษตรกรรมแผนใหม่เพื่อเป้าหมายการส่งออกของรัฐ และที่ไรที่ทำกินเพราะโครงการพัฒนาใหญ่ๆ เพื่อเป้าหมายการพัฒนาอุตสาหกรรมและความสุขสะดวกของชนชั้นกลางในเมือง สภาพการณ์เช่นว่านี้ไม่ใช่จะบังเกิดเฉพาะสังคมไทยเท่านั้น หากเป็นปรากฏการณ์สากลของยุค “ระเบียบโลกใหม่” มาโดยตลอด

ในท่ามกลางวิกฤตต่อชีวิตมนุษย์ และสังคมอันแผ่ซ่านไปทั่วโลกนี้เอง หลักการ “สิทธิในทรัพย์สิน” อย่างปราศจากเงื่อนไข และนั่นก็คือระบบทุนนิยมตามที่เป็นอยู่จึงถูกตั้งคำถามท้าทายถึงพันธะความรับผิดชอบต่อชีวิตและสังคมทำนองเดียวกันกับที่เคยเป็นประเด็นปัญหาถกเถียงกันมาแล้วในยุคก่อนๆ^{๓๐} ทั้งธนาคารโลกและไอ.เอ็ม.เอฟ ในห้วงวิกฤตเศรษฐกิจการเงินครั้งนี้ ต่างจำต้องระดมความคิดเห็นทบทวนถึงผลกระทบของการดำเนินนโยบาย โดยเฉพาะ “โครงการปรับโครงสร้าง” อันเป็นเงื่อนไขเงินกู้เพื่อ “ปฏิรูป” ผนวกเศรษฐกิจประเทศกำลังพัฒนา

^{๓๐}Henry Shutt แหล่งอ้างอิงเดียวกันกับเชิงอรรถหมายเลข ๑๖ หน้า ๑๓๗ อ้างถึงงานประวัติศาสตร์เศรษฐกิจคลาสสิกของ R. H. Tawney, *Religion and the Rise of Capitalism*.

ให้เข้ากับกระแสเศรษฐกิจ “ตลาดเสรี” ของโลก ทั้งความรุนแรงและร้ายแรงของปัญหา ผลักดันให้จำต้องสลัดความสนใจในเรื่องนโยบายเศรษฐกิจมหภาคอันเป็นอาหารโอชะของเหล่านักเศรษฐศาสตร์นายหน้าและมืออาชีพทั้งหลาย เสียชั่วคราว เพื่อหันกลับมาระดมพลังการเงินต่อสู้กับปัญหาความยากจน ทั้งนี้ โดยเปลี่ยนชื่อแผน “ปรับโครงสร้าง” มาเป็นแผน “ลดความยากจนและหนุนช่วยการเติบโต” (Poverty Reduction and Growth Facility) ^{๓๑} ซึ่งเป็นที่เข้าใจว่าก็ยังคงยืนหยัดเป้าหมายการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นที่ตั้งอันเป็นสมมุติฐานที่มาของความยากจนอยู่อย่างไม่เสื่อมคลายนั่นเอง หลักคิดและโครงการสังคมทำนองนี้โดยสาระไม่ได้แตกต่างอะไรนักจากมาตรการที่เรียกว่า “โครงข่ายนิรภัยทางสังคม” (Social Safety Net) เพียงเพื่อผ่อนคลายนัยการณ์ตึงเครียดในหมู่คนยากคนจน โดยไม่ได้แก้ไขปัญหารากฐานของโครงสร้างความสัมพันธ์ของการมีอำนาจเหนือและอยู่ใต้อำนาจอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม ในยามวิกฤตถึงขั้นคุกคามต่อทุนนิยมโลกอยู่ในขณะนี้ ก็ดูจะมีสัญญาณในเชิงบวกอยู่บ้างจากแง่ของพัฒนาการสิทธิมนุษยชน ซึ่งอาจจะถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ทั้งนี้ จาก “รายงานการพัฒนาโลก ปี ๒๐๐๐” (2000 World Development Report) ของธนาคารโลกเอง ที่แสดงถึงความตระหนักในความสำคัญของกระแสชุมชนท้องถิ่น ซึ่งยืนหยัดในอัตลักษณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเอง และเรียกร้องต้องการสิทธิเสียงที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา รายงานธนาคารโลกยังคงคิดและพูดในภาษาของ “การเติบโต” ทางเศรษฐกิจ แต่กระนั้นการยอมรับถึงบทบาทความสำคัญของสิทธิเสรีภาพของชุมชนท้องถิ่น ในตัวเอง ก็ย่อมหมายถึงเป็นการปรับเปลี่ยนหลักคิดเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจจากที่เคยยึดมั่นถือมั่นกันมาในระดับหนึ่ง ^{๓๒} ส่วนจะเป็นจริงเป็นจัง

^{๓๑} *Bangkok Post*, September 29, 1999

อะไรจากแง่ของธนาคารโลกและกลุ่มอำนาจเศรษฐกิจโลกนั้น ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง
อย่างน้อยที่สำคัญความเป็นตัวเป็นตนและความเป็นจริงเกี่ยวกับกระแสสิทธิ
มนุษยชนของชุมชนท้องถิ่นได้เป็นที่ยอมรับกันอย่างเป็นทางการขึ้น ไม่ได้จำกัด
เฉพาะในแวดวงองค์กรพัฒนาเอกชนและวงวิชาการฝ่ายก้าวหน้าส่วนน้อยเท่านั้น

อันที่จริง กระแสสิทธิชุมชนท้องถิ่นก็ไม่ได้จำเป็นต้องรอคอยหรือคาดหวังการ
รับรู้รับรองอะไรจากทางการ เนื่องจากเป็นขบวนการสังคมที่ก่อเกิดขึ้นมาเป็น
อัตลักษณ์ของตนเองอยู่แล้วโดยธรรมชาติ หากแต่มาในยุคที่ต้องประสบกับการ
คุกคามบั่นทอนจากโลกภายนอกมาเป็นเวลาช้านาน และกว้างขวางรุนแรงขึ้น
ตามกระแสโลกาภิวัตน์ จึงค่อยๆ ได้ขยายตัวเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ ขึ้น
ทั้งในระดับชาติและระดับโลก อย่างเช่นสมัชชาเกษตรกรรายย่อย สมัชชาคนจน
ซึ่งแม้จะยังหละหลวมและอ่อนแอ แต่ก็ป็นสัญญาณบ่งบอกถึงกระแสแนวโน้มที่
จะเป็นไปในชีวิตสังคมการเมืองไทยหรืออย่างไรในเครือข่ายระดับโลกก็มีกลุ่มองค์กร
พัฒนาเอกชนและชาวบ้านรวมตัวกัน “ประชุม สูดยอดเพื่อการพัฒนาสังคม”
(World Summit for Social Development) ที่กรุงโคเปนเฮเกน วิพากษ์
“โครงการปรับโครงสร้าง” ของ ไอ.เอ็ม.เอฟ และธนาคารโลกคัดค้านการลด
ความหมายของนโยบายสังคมลงไปเป็นเพียง “โครงข่ายนิรภัยทางสังคม” ยืนยัน
ถึงความสำคัญของสิทธิมนุษยชนทุกด้าน ทั้งสิทธิส่วนบุคคล การเมือง เศรษฐกิจ
สังคม และวัฒนธรรมต่อการพัฒนาสังคม ยืนยันถึงสิทธิความสามารถของ
ชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น และในการควบคุมดูแลกิจกรรม
ทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ ของชุมชน รวมทั้ง ธุรกิจบริษัทข้ามชาติ
และยืนยันในคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

^{๓๒} *Bangkok Post*, September 16, 1999, คอลัมน์ Business หน้า ๓

และเสริมสร้างกระแสโลกาภิวัตน์ทางเลือกจากฐานล่าง ฯลฯ^{๓๓} หรือว่าการประชุม “สมัชชาสหประชาชาติของประชาชน” (Assembly of the UN of the Peoples) ที่เมืองเปรูเจีย ประเทศอิตาลี เรียกร้องให้มีระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมและสมัครสมานเป็นทางเลือกจากอำนาจตลาด ยืนยันถึงหลักการสิทธิมนุษยชน การปกป้องสิทธิของแรงงาน และผู้อ่อนแอ ส่งเสริมชุมชนท้องถิ่น กำหนดนโยบายการค้า และการเงินเพื่อประโยชน์ของประชาชน ส่งเสริมความร่วมมือและสมัครสมานแทนที่การแข่งขัน และขจัดการใช้จ่ายทางการทหาร^{๓๔}

ประเด็นปัญหาและข้อเสนอต่างๆ เหล่านี้ ล้วนสะท้อนให้เห็นอย่างไม่ต้องมีข้อสงสัยในหลักความเป็นสากลและองค์รวมของสิทธิมนุษยชน หากแต่ติดขัดอยู่ที่กระแสโลกาภิวัตน์ทุนอำนาจนิยมเบ็ดเสร็จเท่านั้นที่พัฒนาการสิทธิมนุษยชนต้องชะงักงัน แล้วก็คงจะเป็นเพราะเหตุที่ติดขัดอยู่กับกระแสอภิสิทธิ์ของอำนาจเป็นใหญ่นี้เอง ที่เป็นแรงผลักดันบันดาลใจให้สิทธิทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้พัฒนาทั้งเชิงความคิดและปฏิบัติให้กว้างไกลยิ่งๆ ขึ้นไปอีก กล่าวคือจากสิทธิในเชิงตั้งรับรัฐสวัสดิการแบบตะวันตก มาสู่สิทธิเชิงรุกในการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองพร้อมด้วยสิทธิเสรีภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการดูแลทรัพยากรและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเป็นการตอบโต้พฤติกรรมล่องละเมิดและลิดรอนทำลายสิทธิมนุษยชน ภายใต้ได้กระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าว พัฒนาการเช่นนี้นี้เท่ากับเป็นการยืนยันอย่างน่าสนใจถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับพลวัตของสิทธิมนุษยชน ดังที่จาคส์ มาริแตง (Jacques Maritain) นักคิดชาวฝรั่งเศส

^{๓๓}“The Copenhagen Alternative Declaration”, *Third World Resurgence*, No.56, April 95, หน้า ๑๙-๒๐

^{๓๔}“Peoples’UN Assembly pledges to work for grassroots globalization”, *Third World Resurgence*, No.87/88 Nov/Dec 1997 หน้า ๔๖-๔๗

ได้เคยตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่า :

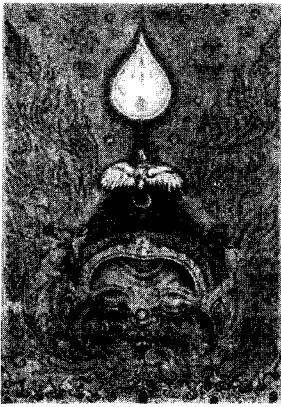
ไม่มีปฏิญญาหรือคำประกาศสิทธิมนุษยชนใด จะเป็นที่ยุติหรือ
สุดท้าย แต่ (ปฏิญญาสิทธิมนุษยชน) ย่อมจะควบคู่ไปด้วยกัน
เสมอกับสภาวะของจิตสำนึกและอารยธรรมช่วงหนึ่งๆ ใน
ประวัติศาสตร์^{๓๕}

ระบบอภิสิทธิ์และอำนาจสิทธิขาดในอดีต เป็นเครื่องกีดกันให้กลุ่มทุนและ
ชนชั้นกลางต้องยืนหยัดต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของตนมาแล้วมาในปัจจุบัน
ปรากฏการณ์ต่อสู้เรียกร้องสิทธิเสียงต่างๆ หลากหลายที่กล่าวสรุปมา ก็เป็นผล
ปฏิริยาต่อสู้สิทธิอำนาจนิยมเบ็ดเสร็จของระบบทุนนิยมในทำนองเดียวกันนั่นเอง
นี่คือความเป็นพลวัตของสิทธิมนุษยชน ปัญหาอยู่ที่ว่า กลุ่มทุนและชนชั้นกลาง
ผู้เป็นใหญ่ จะมีวิจรรณญาณและวิสัยทัศน์เช่นไร ในฐานะของชนชั้นปกครองที่
จะต้องเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของช่วงเปลี่ยนผ่านสู่คริสต์ศตวรรษใหม่

จะอย่างไรก็ตาม ในช่วงหลายๆ ปีมานี้ ด้วยเหตุความเลวร้ายของการ
พัฒนากระแสหลัก ได้มีการกล่าวขวัญกันอย่างกว้างขวางถึงความจำเป็นที่จะ
ต้องปรับเปลี่ยนแบบแผนและวิธีการพัฒนา จากที่เคยมุ่งเน้นการเติบโตทาง
เศรษฐกิจเป็นที่ตั้ง ดังเป็นที่ทราบกัน มาสู่เป้าหมายที่คน ชุมชนและสภาพแวดล้อม
เป็นหลักเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน แน่แน่นอนไม่มีใครคัดค้านหรือปฏิเสธการ
เติบโตทางเศรษฐกิจ เพียงแต่ต้องไม่ใช่การเติบโตในลักษณะที่บั่นทอนทำลายคุณค่า
และศักยภาพสร้างสรรค์ของคน ชุมชน และสภาพแวดล้อม ดังที่กำลังเป็นอยู่ภายใต้

^{๓๕}อ้างใน Joseph A. Camilleri, "Human Rights, Cultural Diversity and Conflict
Resolution: The Asia Pacific Context", *Pacific Review*, Vol. 6, No.2 1994 หน้า ๒๐

กระแสโลกาภิวัตน์รวมศูนย์อำนาจ ซึ่งก็เท่ากับเป็นการคุกคามต่อการดำรงคงอยู่ของระบบทุนนิยมเอง ในที่สุด ข้อพิพาทนี้ ยังหมายความว่า โครงสร้างเศรษฐกิจโลกย่อมจะต้องคลี่คลาย ออกไปจากระบบการครองอำนาจเหนือและการอยู่ใต้อำนาจ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันย่อมจะพึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติโลกยุคไร้พรมแดน ซึ่งนับว่าจะเป็โลกของสังคมเปิดยิ่งๆ ขึ้นโดยลำดับ แต่จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพในสิทธิและความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ไม่ใช่วัฒนธรรมแบบหนึ่งเดียวภายใต้กระแสทุนอุตสาหกรรมนิยม แล้วก็เป็นทำนองเดียวกัน ทางเลือกการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ว่านี้ ไม่ได้หมายความว่าให้ตั้งเป็นสูตรสำเร็จแบบหนึ่งเดียวเป็นสากล หากย่อมต้องมีความแตกต่างหลากหลาย เป็นการตอบสนองความต้องการของชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยนัยนี้ แต่ละเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นย่อมต้องสถาปนาฐานเศรษฐกิจและองค์ความรู้กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเองไม่ใช่อิงอยู่กับเศรษฐศาสตร์นายหน้า ซึ่งรังแต่จะสยบชีวิตเศรษฐกิจชุมชนให้ขึ้นต่อศูนย์อำนาจภายนอกเพื่อประโยชน์แห่งอำนาจและความมั่งคั่งของตนเอง เหนือสิ่งอื่นใด เศรษฐกิจชุมชนที่จะเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาได้พึ่งต้องฟื้นฟูพัฒนาขึ้นจากฐานระดับรากหญ้าของท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่ใช่โดยอาศัยแผนพัฒนาที่คิดและยึดเยียดลงมาจากอำนาจเบื้องบนอย่างที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านาน โดยเฉพาะในระบบเศรษฐกิจการเมืองไทย

“เหลียวหลัง แลหน้า”

ณ จุดเปลี่ยนผ่านของสังคมโลกเข้าสู่คริสต์สหัสวรรษใหม่ภายใต้กระแสทุน
อำนาจนิยมเบ็ดเสร็จนี้ เราคงต้องตั้งคำถามกับตัวเองว่า เราได้เรียนรู้อะไรบ้างจาก
ประวัติศาสตร์พัฒนาการสิทธิมนุษยชน ทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นมาเชิงประจักษ์
ชี้ให้เห็นว่า สิทธิมนุษยชนกับเรื่องของโครงสร้างและแบบแผนการพัฒนาเศรษฐกิจ
เป็นเรื่องที่สัมพันธ์เกี่ยวโยงกันโดยตรง โดยนัยนี้เอง สิทธิมนุษยชนย่อมสื่อความ
หมายเป็นทั้งเกณฑ์คุณค่าและกระบวนการทางสังคม และตรงนี้เองที่ประเด็น
วินิจัยเกี่ยวกับมรรคและผล (Ends and Means) ย่อมจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องของ
อย่างสำคัญยิ่ง ว่ากันโดยสาระก็คือ ความสำเร็จทางเศรษฐกิจหรือที่เรียกกัน
ในภาษาลัทธิตลาดเสรีว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังที่ได้ยินได้ฟังกันจนชินใน
ขณะนี้ นั้น มิใช่ผลหรือจุดหมายปลายทางในตัวเอง หากแต่เป็นเพียงมรรค หรือ
วิถีทางอันนำไปสู่ผลที่พึงปรารถนาของมนุษย์เรา นั่นก็คือ ความก้าวหน้า ความ
เป็นธรรม สันติสุข และการพัฒนาที่ยั่งยืน สภาวะความรู้และสำนักการเรียนรู้ในข้อนี้
เป็นเครื่องบ่งบอกถึงจุดแบ่งแยกแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ เพราะสิ่งที่เรา
เกิดทุนบูชาเรียกขานกันว่า การค้าเสรี นั้นได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าไม่อาจให้

ความมั่นคงยั่งยืน ทั้งในด้านของชีวิตมนุษย์และนิเวศ^{๓๖} เราได้เห็นกันมาแล้วว่า นักเศรษฐศาสตร์ชั้นนำระดับปรัชญาของโลกอย่างอมาตยา เซน ยังให้ความยึดถือ เศรษฐกิจตลาดอันเป็นกลไกของการค้าเสรีอยู่เหนือสถาบัน และคุณค่าอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับตลาดหรือการแสวงผลกำไร มาล่าสุดสุดๆ ร้อนๆ เนื่องในโอกาส การประชุมประจำปีว่าด้วยเศรษฐกิจโลก World Economic Forum ของกลุ่ม ผู้นำธุรกิจและการเมืองระดับโลกที่เมืองดาวอส (Davos) สวิตเซอร์แลนด์ เมื่อ ปลายเดือนมกราคมที่ผ่านมา^{๓๗} นักเศรษฐศาสตร์เรื่องนามระดับโลก พอล ครุกแมน ทั้งที่ยอมรับถึงปัญหาความไม่เสมอภาคกันสำหรับกลุ่มคนรวยกับกลุ่มชน อื่นๆ ภายใต้ระบบการค้าโลก แต่ก็ยังเห็นว่าเป็นเพียงปัญหาเรื่องของภาพพจน์ และการประชาสัมพันธ์เท่านั้นเอง สำหรับกลุ่มผู้นำดังกล่าว^{๓๘} แนวคิดทำนองนี้ เราทำนองทั้งหลายต่างก็ได้ยินได้ฟังกันอยู่เนืองๆ จากปากคำของผู้นำทุกรัฐบาล ทุกพรรคการเมืองของไทยเราเอง นับว่าได้เรียนรู้สืบสานกันมาอย่างไม่ผิดเพี้ยน ละทอนให้เห็นถึงสภาวะความรู้และความเป็นผู้นำที่หลุดหรือแยกออกไปจาก พื้นฐานของประวัติศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรมไทยเกือบโดยสิ้นเชิง

เมื่อหวนกลับไปที่ความเป็นนักเศรษฐศาสตร์ของ อาจารย์ป๋วย อึ้งภากรณ์ เมื่อ ๒๕ ปีก่อน เราก็จะเห็นความแตกต่างชั้นของจิตสำนึกเรียนรู้และสภาวะ ความเป็นผู้นำจากบันทึกอัตชีวประวัติ “เหลียวหลัง แลหน้า” ดังนี้ :

^{๓๖}Peter Costantini, "Free-Trade Theory takes a beating", *Third World Economics*, Issue No 255, 16-31 January, 2000 หน้า ๘-๗

^{๓๗}Paul Krugman, "Globalisation's Champions have an image problem", *Bangkok Post*, January 24, 2000 หน้า ๑๑

...ผมเสียดายที่รู้สึกว่าได้บกพร่องไปในการพิจารณาเรื่องเศรษฐกิจของประเทศ คือ ดูแต่ความเจริญเติบโตของส่วนรวมเป็นใหญ่ ไม่ได้เฉลียวถึงความยุติธรรมในสังคม ข้อนี้จึงพยายามแก้ด้วยวิธีพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง...ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันนี้ ได้แก่การหาอาชีพให้แก่ราษฎรที่ไม่มีงานทำ กล่าวโดยย่อ ถ้าเราทำสิ่งเหล่านี้ก็จะช่วยให้คนมีงานทำมากขึ้น ในชนบท โจรผู้ร้าย ก็จะลดน้อยลงคือ (๑) ปฏิรูปที่ดินอย่างจริงจัง (๒) จัดรูปที่ดิน (๓) สนับสนุนราษฎรให้ปลูกพืชหลายฤดู ด้วยการทาน้ำมาใช้และจัดงานตลาด (๔) จัดทำอุตสาหกรรมที่คาบเกี่ยวกับการเกษตร ทั้งทางเครื่องมือการเกษตรและเอาผลิตผลทางเกษตรไปเป็นวัตถุดิบ (๕) ทำงานสังคมสงเคราะห์ หนักมือขึ้นในชนบท ทั้งทางอุปโภค บริโภค บริการอนามัย การศึกษา งานแผนครอบครัว เป็นต้น (๖) ฝึกและอบรมคน ให้ทำงานประเภทต่างๆ ข้างต้น^{๓๔}

แต่ทว่าจิตสำนึกเรียนรู้และความเป็นนักเศรษฐศาสตร์ดังที่ว่านี้ ไม่ได้เป็นที่พึงประสงค์ในสังคมไทย เพราะเป็นอุดมคติและการเปลี่ยนแปลง “ที่ไม่ปลอดภัย” (ถ้าจะใช้สำนวนในทางกลับกันของ ดร.เกษียร เตชะพีระ ดังกล่าวไว้ในตอนต้น) กับทั้งเป็นอุดมคติและการเปลี่ยนแปลงที่ถูกแปลกแยกและโดดเดี่ยว แม้กระทั่งในท่ามกลางแวดวงเศรษฐกิจการเงินการคลังและภายในสำนักศึกษาวิจัยทางเศรษฐศาสตร์ที่อาจารย์ป่วยฯ มีส่วนก่อร่างสร้างตัวและพัฒนามาทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจนตราบเท่าทุกวันนี้

^{๓๔}ป่วย อังภากรณ์: “เหลียวหลัง แลหน้า” แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข ๓ หน้า ๕๙

ในสภาพบรรยากาศการเรียนรู้เช่นนี้ จึงเป็นการยากที่จะคาดเดาไปถึงความรู้สึกนึกคิดของสาธารณชนคนไทยทั้งหลายว่าจะเป็นอย่างไร ถ้าหากได้มีโอกาสเรียนรู้กันถึงว่าความคิดเรื่อง “ปฏิรูปที่ดินอย่างจริงจัง” ที่ว่านี้ โดยแท้จริงได้ผ่านการประยุกต์ใช้กันมาแล้วตั้งแต่หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ๆ ในญี่ปุ่น เกาหลี และได้หวัน ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “เสือ” เศรษฐกิจของเอเชียตะวันออก^{๙๙} ที่ปัญญาชนนายหน้าไทยทั้งหลายพากันเลียนแบบประดุจ “ฝูงห่านบินตามกันไป” แต่ในขณะเดียวกัน ปิดหูปิดตาในส่วนการเรียนรู้ที่จะกระจายปัจจัยการพัฒนาออกไปสู่ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ หรือถ้าหากสาธารณชนคนไทยจะได้เรียนรู้กันด้วยว่า อันว่าความคิดเรื่องการพัฒนาชนบทเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่นนั้น ที่จริงก็ได้เกิดกระแสเคลื่อนไหวรวมตัวปฏิบัติกันเป็นตัวเป็นตนขึ้นมาแล้ว แม้ในสังคมตะวันตกเอง อย่างสหรัฐอเมริกา รวมทั้งเกิดสถาบันวิชาการอย่างเช่น “สถาบันเพื่อการพึ่งตนเองของท้องถิ่น” (Institute for Local Self-Reliance) ซึ่งร่วมอยู่ในกระแสการวิพากษ์การค้าเสรีและส่งเสริมการพัฒนาในด้านคุณค่าพื้นฐานทางสังคมและนิเวศ^{๑๐๐} อันอาจทำหน้าที่เป็นภูมิคุ้มกันและระงับยับยั้ง

^{๙๙}David C. Korten, *Getting to the 21st Century : Voluntary Action and the Global Agenda*, Bookmark, 1990 หน้า ๘๖๕

^{๑๐๐}Peter Costantini แห่งอังกาเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข ๓๖ ในทางตรงกันข้ามกับปัญญาชนนายหน้าไทย ทั้งในด้านเศรษฐศาสตร์ระดับรองนายกรัฐมนตรีและในด้านสื่อสารมวลชนชั้นแนวหน้า ต่างแสดงปฏิกิริยาจบบ้าง ในการให้สัมภาษณ์ กรณีนายกรัฐมนตรี มาเลเซีย มหาธีร์ โมหะมัด ประกาศมาตรการควบคุมการไหลเข้าออกเงินตรา ถึงขั้นประทัดประทันเบรียบเปรยให้ปิดประเทศแบบพม่าไปเสียเลย! แสดงถึงความเขลาของมายาคิดได้ แต่ตามกัน ไอ.เอ็ม.เอฟ และสหรัฐอเมริกาแต่ฝ่ายเดียวไม่ช้าไม่นาน มาตรการควบคุมซึ่งถือว่าเป็นการล่งละเมิดคัมภีร์ “ตลาดเสรี” อย่างร้ายแรง ก็กลับได้รับการยกย่องในวงการนานาชาติ และบัดนี้กลายเป็นที่กล่าวขวัญถึงความชอบธรรมและจำเป็นในหลักการ ที่จะต้องมีการควบคุมกระแสไหลเข้าออกของเงินเพื่อเสถียรภาพและการดำรงคงอยู่ของระบบตลาดเสรีเอง

กระแสน้ำจากรับทุนทอนทำลายของทุนนิยมอำนาจเบ็ดเสร็จ

ทั้งสองเรื่องคือปฏิรูปที่ดินและชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเอง ประกอบเป็นหลักการและกระบวนการพัฒนาอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีความหมายความสำคัญยิ่งต่ออนาคตการพัฒนาอย่างยั่งยืนและความเจริญก้าวหน้าแท้จริงของสังคมไทย ปฏิรูปที่ดินเป็นการไถ่ถอนความสูญเสีย ทั้งทรัพย์สิน และสิทธิเศรษฐกิจสังคม จากนโยบายการพัฒนาที่ยึดถือเอาการเติบโตทางเศรษฐกิจในความหมายอันคับแคบเป็นที่ตั้งในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา และในขณะเดียวกันเป็นการปูพื้นฐานการสร้างเสริมความเป็นธรรม ซึ่งเป็นรากฐานของต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่มักจะมองข้ามกันไป ด้วยเหตุที่มิวไปมองหากันแต่เรื่องของปัจจัยทางวัตถุธรรมเพื่อบันดาลผลให้เห็นทันตาชั่วคราวช่วยยาม แต่เราลืมนั่นไปว่าต้นทุนทางสังคมโดยสาระเป็นเรื่องของสำนึกและกระบวนการทางวัฒนธรรมและการเรียนรู้ที่ต้องสะสมกันยาวนานจนซึมซับเข้าอยู่ในสำนึกของสังคมโดยส่วนรวม และโดยนัยนี้ ที่ปฏิรูปที่ดินจะเป็นฐานตั้งต้นของกระบวนการพัฒนาไปสู่สิทธิเสรีภาพและความเป็นธรรมในสังคม

เรื่องของปฏิรูปที่ดิน เป็นเพียงประเด็นเสนอเป็นหลักการ ไม่ได้ประสงค์จะเข้าไปถึงมาตรการปฏิบัติในรายละเอียดอะไรในที่นี่ แต่ถึงกระนั้น ก็จำเป็นต้องเน้นถึงเจตนารมณ์และเป้าหมายของการปฏิรูปที่ดินให้เป็นที่ชัดเจนและหนักแน่นว่าเรากำลังเกี่ยวข้องกับอยู่กับการกระจายและบูรณะฟื้นฟูฐานทรัพยากรต้นทุนเพื่อชีวิตและสังคมโดยรวม เป็นวาระแห่งชาติที่ต้องอยู่ในพันธะความรับผิดชอบร่วมกันของทั้งสังคม มิใช่ปล่อยให้เป็นเกมอำนาจและความโลภโมโหสิ้นของนักการเมืองหรือกลุ่มอำนาจใดๆ ดังเช่นกรณี สปก ๔-๐๑ ซึ่งนับเป็นความล้มเหลวของสังคมวัฒนธรรมไทยที่จำเป็นต้องเรียนรู้และแก้ไข รวมทั้งในขณะเดียวกัน ก็มิใช่ปล่อยให้การปฏิรูปที่ดินกลายเป็นเหยื่ออันโอชะของธุรกิจกว้านซื้อเก็งกำไรบนความยากไร้อับจนของคนส่วนใหญ่ หากจะต้องเป็นการปฏิรูปอันควบคู่ไปด้วยกันกับนโยบายและมาตรการอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่นในที่สุด

ปฏิรูปที่ดินกับชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเอง นับเป็นหัวใจของการปฏิรูปทั้งหลาย

ทั้งปวงที่กำลังเรียกร้องแสงหากันอยู่ในเวลานี้ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเมือง การศึกษา สาธารณสุขหรือการบริหารราชการ รวมตลอดไปถึงการจัดทุจริต คอร์รัปชันต่างๆ ในสังคมที่ต่างฝ่ายต่างวาทันไปอย่างกระจัดกระจายชนิดตัวใครตัวมัน สำหรับเรื่องปฏิรูปที่ดินยังคงต้องอาศัยวิสัยทัศน์และความเป็น "คนดี คนเก่ง คนกล้า" ในหมู่ผู้นำทางการเมือง ซึ่งเป็นความหวังที่ค่อนข้างจะเลือนลางเต็มที ต่างกับเรื่องชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นขบวนการสังคมที่ฝังรากและริเริ่มจากภายในวัฒนธรรมของชุมชนเองเป็นหลัก และยังคงปรากฏเป็นตัวเป็นตนอย่างมีชีวิตชีวา แม้ในท่ามกลางสภาวะความล่มสลายของชนบทและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเช่นในกรณีของป่าชุมชนและเครือข่ายชุมชน ลุ่มน้ำต่างๆ ข้อถกเถียงของทางราชการและนักวิชาการที่ยึดติดอยู่กับวัฒนธรรมการเรียนรู้ ยุคอาณานิคมที่ว่า คนกับป่า อยู่ร่วมกันได้หรือไม่ก็ดี หรือคนชนบทจะสามารถจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นข้ออ้างอิงที่เหลวไหลไร้สาระทั้งสิ้น เพราะประสบการณ์ที่เป็นมาก็เป็นตัวอย่างชี้ให้เห็นได้เป็นอย่างดีอยู่ในตัวเองว่าการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นภายใต้ระบอบรวมศูนย์อำนาจ และที่อ้างว่าเป็นการจัดการแบบวิทยาศาสตร์นั้น ได้ยังให้การสูญเสียทรัพยากรอันล้ำค่าของชาติไปอย่างมหาศาลเพียงใด และไม่มีที่ท่าว่าสถานการณ์จะดีขึ้น ในทางตรงกันข้าม ผลงานวิจัยมากมายทั้งไทยและเทศต่างออกมายืนยันให้เห็นถึงภูมิปัญญาความสามารถของชุมชนชนบทในการจัดการและใช้ทรัพยากรอย่างมั่นคงยั่งยืน ภูมิปัญญาความสามารถของชุมชนท้องถิ่นที่ว่านี้ แม้จะหลงเหลืออยู่ไม่มากนัก เนื่องด้วยการสูญเสียจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ แต่ก็ดำรงอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศและควรจะมีเพียงพอสำหรับการแพร่ขยายการเรียนรู้ออกไปในวงกว้างในหมู่ชุมชนเกษตรกรรายย่อย ทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาคส่วนนี้ของโลก

การยืนหยัดในสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาตนเอง และพึ่งตนเอง มิใช่เป็นเพียงยุทธศาสตร์ตั้งรับ เพื่อปกป้องตนเองต่อภัยคุกคามสิทธิเสรีภาพจากกระแสพาณิชย์นิยมข้ามชาติและระบอบทรัพย์สินทางปัญญาอันก้าวร้าวของ

มหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตกเท่านั้น หากโดยสาระและเป้าหมายจริงๆ หมายถึงเป็นการเปิดทัศนวิสัยการพัฒนาก้าวหน้าบนพื้นฐานของต้นทุนทางสังคม วัฒนธรรม อันเป็นข้อได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบอย่างแท้จริงในเวทีเศรษฐกิจ การเมืองทุกระดับ เป็นการปลดแอกอาณานิคมทางเศรษฐกิจและภูมิปัญญา และก้าวเดินไปข้างหน้าด้วยความเป็นไท และเจตจำนงอิสระเสรีอันฝังรากอยู่ใน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมการเรียนรู้โดยธรรมชาติของตนเองที่สั่งสมมานับ ศตวรรษ^{๕๐} ในประการสำคัญ หลักการพื้นฐานต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรม และ เจตจำนงอิสระเสรี เช่นเดียวกันนี้เองยังสามารถขยายครอบคลุมไปถึงเรื่องของ ธุรกิจการค้าสมัยใหม่ ดังที่พันศักดิ์ วิญญรัตน์ ให้อธิบายถึงประกอบการขนาดเล็กและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprises) ในเชิงที่เป็นวิถีชีวิต และวัฒนธรรมไว้อย่างแยบคายว่า :

หัวใจ *SME* นั้นคือ ทักษะที่เกิดขึ้นได้จากรากฐานทางประวัติศาสตร์ และพื้นฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่สั่งสมกันมาและพัฒนาผสมผสานกับทักษะจากแหล่งอื่น กลายเป็นทักษะใหม่ที่มีความเป็นตัวของตัวเอง ด้วยรากฐานของวัฒนธรรมเดิม

^{๕๐}Saneh Chamarik, "Technological Self-Reliance and Cultural Freedom" ใน C. G. Weeramantry, ed., *Human Rights and Scientific and Technological Development*, The United Nations University Press, 1990, หน้า ๔๘-๕๑

...**SME** นั้น ก็คือ กระบวนการผลิตจากทักษะ สิทธิทรัพย์
สำคัญของกระบวนการผลิตนี้เป็นสิทธิทรัพย์ที่ไม่สามารถจับ
ต้องได้ นั่นก็คือ คน...(และ)...ทักษะนั้นมีความสำคัญ
เหนือกว่าส่วนของเทคโนโลยี

ในประเด็นนี้ **SME** จึงมีความหมายสำคัญมากต่อ
คุณภาพชีวิตของคนในสังคม อีกทั้ง **SME** เป็นกระบวนการ
ผลิตที่อิงวัฒนธรรมเดิม จึงทำให้วิถีการผลิตของ **SME** สร้าง
ปัญหาน้อยมาก เมื่อเทียบกับการผลิตแบบ **Mass
Production**⁴²

จริงๆ แล้ว หลักการพื้นฐานต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรม ที่ว่ามานี้ไม่ใช่จะ
ให้ความหมายเพียงเพื่อแก้ไขหาทางออกในยามวิกฤตเศรษฐกิจการเงินเฉพาะหน้า
ขณะนี้เท่านั้น หากแต่หมายถึงเป็นเกณฑ์คุณค่าทางสังคมร่วมกันมาแต่อดีต และที่
จะพึงพัฒนาอย่างเป็นพลวัตต่อไปในอนาคต สามารถคัดสรรและผสมผสานกับภูมิ
ปัญญาหรือวิทยาการใหม่ๆ จากภายนอกได้อย่างเหมาะสม ตามความจริงแล้ว
SME ที่พูดๆ กันอยู่นี้ ไม่ใช่ของใหม่อะไรเลย เป็นเรื่องที่อยู่ในภูมิปัญญาทางธุรกิจของ
ไทยมาช้านานแล้ว และมีตัวอย่างธุรกิจทำนองนี้ปรากฏให้เห็นกันจำนวนมากมาย
อย่างเช่น บริษัทผลิตและจำหน่ายยาสมุนไพรแห่งหนึ่ง ที่ประกอบธุรกิจมาถึง ๗๐
ปีเศษแล้ว อย่างมั่นคง และกำลังริเริ่มใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตขยายกิจการ อย่างนี้
เป็นต้น^{๔๓} ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรค่าการศึกษาวิจัย และส่งเสริมกันอย่างจริงจังบน
ฐานคิดและเกณฑ์คุณค่าที่เป็นตัวของเราเองอย่างแท้จริงไม่ใช่เอาแต่อิงอาศัยกรอบ

^{๔๒} พันศักดิ์ วิทยุรัตน์: "ประเทศไทยกับโลกหลังปี 2000" *Corporate Thailand* ปีที่ ๔
ฉบับที่ ๔๑ มกราคม ๒๕๔๓ หน้า ๓๒-๓๓

^{๔๓} ผู้จัดการรายวัน, ๑๙ มกราคม ๒๕๔๓

จำกัดทางความคิดแบบเชลย ซึ่งผูกติดมากับเงินทุนวิจัยจากแหล่งอำนาจครอบงำ
ภายนอก และเพราะฉะนั้น จึงกลายเป็นผลงานวิจัยที่มาจากดลิตרוןสิทธิ
เสรีภาพของสาธารณชนคนไทยด้วยกันเองดังเช่นที่เป็นมาโดยตลอดและทั้งที่กำลัง
จะเป็นไปในนามของตลาดเสรี ความโปร่งใส การปกครองที่ดี รวมทั้งประชา
สังคมหรือแม้แต่สิทธิมนุษยชน

โดยรากฐาน สังคมไทยมีต้นทุนทางฐานทรัพยากรความหลากหลายทาง
ชีวภาพและภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่น ดังเป็นที่รู้จักกันอยู่โดยทั่วไป แล้วยังมีข้อเขียน
การพูดกันอย่างกว้างขวางอยู่แล้ว เพียงแต่ในที่นี้ เห็นสมควรที่จะต้องย้ำถึง
ความเป็นจริงที่ว่า พื้นฐานต้นทุนทางทรัพยากรและสังคมวัฒนธรรมดังกล่าวนี้
ทั้งหมดประกอบเป็นจุดแข็งร่วมกันของทั้งชุมชน เกษตรชนบท และธุรกิจขนาด
เล็กและขนาดย่อมในเมือง โดยเฉพาะในเรื่องของอาหารและยา รวมทั้งผลิตภัณฑ์
อุตสาหกรรมอื่น ๆ ดังนั้น จึงย่อมเป็นหลักการสังคมที่อำนวยความสะดวกให้การ
พัฒนาได้เป็นไปในวิถีทางของความสอดคล้องและสมานฉันท์ ไม่เป็นการแบ่ง
แยกแปลกแยกและเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างเมืองกับชนบท และอุตสาหกรรมกับ
เกษตรกรรม ดังเช่นที่เป็นมาภายใต้ศูนย์อำนาจของทุนอุตสาหกรรมนิยมใน
นามของเศรษฐกิจตลาดเสรี และ “ระเบียบโลกใหม่” ปัญหาอยู่ที่จะต้องร่วมกัน
พัฒนาส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายปฏิสัมพันธ์บนหลักการสิทธิเสรีภาพและความ
หลากหลายทางวัฒนธรรมขึ้น เป็นการปูทางไปสู่กระบวนการประชาธิปไตยใน
ระดับรากหญ้า ประสานสัมพันธ์กันทั้งเมืองและชนบท

สุดท้ายที่จะต้องกล่าวถึง ก็คือ ทางเลือกสำหรับกลุ่มทุนและชนชั้นกลางใหม่ที่
ก่อตัวขึ้นหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ยกเว้นเฉพาะกลุ่มทุนและกลุ่มมืออาชีพ หรือ
ปัญญาชนนายหน้าที่ “รามบุตรี” แห่งหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันครั้งหนึ่งเรียก
ว่า “ทุนชาติที่เป็นพันธมิตรกับทุนนานาชาติ หรือ Mature Capital Force”^{๔๔}
แล้วก็ยังคงเหลือกลุ่มทุนและชนชั้นกลางไทยส่วนใหญ่ที่เดียวที่จะต้องตกอยู่ในที่
นั่งถูกเบียดตกขอบออกไปจากแควดวงของชนชั้นผู้สววยอภิสิทธิ์ความมั่งคั่งจาก

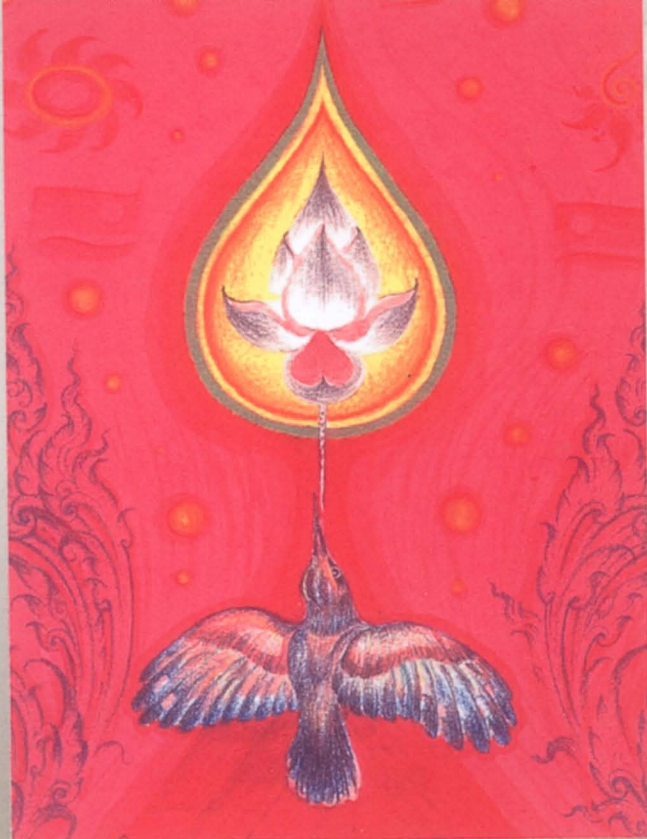
กระแสโลกาภิวัตน์ภายใต้ระบอบทุนนิยมอำนาจเบ็ดเสร็จ ทั้งนี้ ด้วยเหตุผล
ธรรมดาๆที่ว่ากระแสนิยมโลกที่วันนี้จะมีพื้นที่ให้จำกัดเฉพาะสำหรับกลุ่มชนส่วน
น้อยจริงๆ ในอนาคตอันไม่ไกลจากนี้ไป ในโลกของการลงทุนพัฒนาเทคโนโลยี
สูงๆ ระดับการเรียนรู้เทคนิคบริหารจัดการสูงๆ และการแข่งขันช่วงชิงผูกขาด
อำนาจกันอย่างเอาเป็นเอาตาย^{๓๔} ในสถานการณ์สากลอันส่งผลกระทบต่อใหญ่หลวง
ถึงเช่นนี้ หนทางเลือกจึงมีไม่มากนักระหว่างเส้นทางแห่งสิทธิเสรีภาพ และสันติ
ประชาธรรมกับกำแพง “ค่ายกักกันบรุษ” ภายใต้ทุนนิยมอำนาจเบ็ดเสร็จดัง
ที่ได้กล่าวถึงไว้ข้างต้น นับเป็นปัญหาท้าทายอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มคนชั้นกลางรุ่น
“วีรชนประชาธิปไตย” ที่ได้ผ่านทั้งเหตุการณ์ “มหาวิปโยค” ตุลาคม ๑๖ และ
“พฤษภาทมิฬ” ๓๕ มาสู่ความเย้ายวนของเศรษฐกิจฟองสบู่ อันนำมาซึ่ง

^{๓๔}ผู้จัดการรายวัน, ๒๙ สิงหาคม ๒๕๓๙

^{๓๕}นักเศรษฐศาสตร์ พอล ครุกแมน แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข ๓๗

ในการประชุมผู้นำระดับหัวกะทิจากทั่วโลก ทั้งนักการเมือง นักธุรกิจ และ
นักวิทยาศาสตร์ ที่นครซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนกันยายน ปี ค.ศ.๑๙๙๕
โดยนายกอร์บาซอฟ อดีตผู้นำของอดีตสหภาพโซเวียตเป็นเจ้าภาพ ได้ผลสรุปว่าโลกทุนนิยม
จะพัฒนา “ประสิทธิภาพ” ของระบบด้วยกลไกตลาดเสรี และเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ายิ่งขึ้น
ไป จนถึงจุดที่เศรษฐกิจโลก จะต้องการกำลังคนในอัตราส่วนเพียงร้อยละ ๒๐ เท่านั้น เพื่อ
ให้ระบบทำงานได้ ส่วนที่เหลือถึงร้อยละ ๘๐ ก็คงจะต้องพยายามหาทางจัดการให้ตั้งอยู่
ในความสงบด้วยเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ศาสตราจารย์ บิกนิว เบร ซินสกี (Zbigniew
Brzezinski) ที่ปรึกษาฝ่ายความมั่นคงสมัยประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ เรียกว่า
Tittytainment กล่าวคือสื่อความบันเทิงที่ช่วยให้ความสนุกเพลิดเพลินไปในชีวิตประจำวัน
(Hans-Peter Martin & Harald Schumann แหล่งอ้างอิงเดียวกับเชิงอรรถ หมายเลข
๑๗ หน้า ๑-๕)

การสูญเสียอธิปไตย ยังผลบั่นทอนต่อสิทธิเสรีภาพและชีวิตความเป็นอยู่ของชนชาวไทยส่วนใหญ่ ตลอดจนฐานทรัพยากรต้นทุนชีวิตสำหรับอนาคตของประเทศ นับเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญอีกวาระหนึ่งในช่วงเวลาไม่ถึงสามทศวรรษและในขณะเดียวกัน เป็นช่วงเวลา que ประเด็นปัญหาสิทธิมนุษยชน ได้ขยายมิติและขอบข่ายสลับซับซ้อนขึ้นโดยลำดับ ทั้งในส่วน of ฝ่ายกระทำ และฝ่ายถูกกระทำ

...จุดเริ่มต้นและจุดสุดท้าย

คือ ประชาชนชาวไทย สิทธิเสรีภาพของประชาชนไทย
ในบรรดาประชาชนนั้น ไม่ว่าแห่งใด ย่อมมีผู้นำ
ในการนี้ คือ ผู้ที่ได้สำนึกแล้วในสิทธิเสรีภาพ
และใครเล่าที่ได้สำนึกเช่นนี้ถ้าไม่ใ้ซึ่งผู้ที่ได้มีวิสาสนาได้รับการศึกษา
ทั้งภายในและภายนอกประเทศ
เมื่อวิสาสนาถึงเพียงนี้แล้ว ก็ย่อมต้องมีหน้าที่
ความรับผิดชอบมากกว่าผู้อื่น
การนำไม่ใ้เป็นสิทธิหรืออภิสิทธิ์ แต่เป็นหน้าที่

ปวย อัจฉการณ